

Lasten näkemyksiä kuvien käytöstä siirtymätilanteiden tukena

LAB-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK), sosiaali- ja terveysala
2022
Inka Halttunen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Halttunen, Inka	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 33+5	Valmistumisaika 2022
Työn nimi Lasten näkemyksiä kuvien käytöstä siirtymätilanteiden tukena		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön aiheena oli kuvien käyttö siirtymätilanteiden tukena. Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa kuvien käytöstä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö toteutettiin eräässä eteläsuomalaisessa päiväkodissa haastattelemalla lapsia. Haastattelussa lapsilta kysyttiin heidän näkemyksiään varhaiskasvatuksessa käytettävistä kuvista sekä heidän kokemuksiaan siirtymätilanteista. Opinnäytetyön tarkoituksena oli edistää kuvien käyttöä varhaiskasvatuksen siirtymätilanteissa. Kuvien käytön määrä sekä siirtymätilanteiden suunnittelu vaihtelee eri päiväkodeissa, ja tarkoituksena olikin edistää ja tuoda esiin näiden asioiden tärkeyttä varhaiskasvatuksessa.</p> <p>Tutkimukseen osallistui 11 lasta. Jokaiselle lapselle kuvat olivat jollakin tavalla tuttuja. Suurin osa lapsista oli myös kiinnostunut käyttämään kuvia jossakin tilanteessa. Lapsille eri siirtymätilanteet olivat haastavia ja kokemus siirtymien helpoudesta vaihteli. Päivärytmin merkitys korostui niin siirtymätilanteissa kuin kuvien käytössäkin. Monelle lapselle kuvitettu päiväjärjestys oli tuttu ja merkittävä asia. Päiväritiinin tunteminen vaikutti myös kokemukseen siirtymätilanteiden haastavuudesta.</p>		
Asiasanat Varhaiskasvatus, lapsi, kuvat, siirtymätilanteet		

Abstract

Author(s) Halttunen, Inka	Type of Publication Thesis, UAS	Published 2022
	Number of Pages 33+5	
Title of Publication Children's views on the use of picture cards in the support of transitions.		
Name of Degree Bachelor of social services		
Name, title and organization of the client		
Abstract <p>The topic of the study was the use of picture cards to support transitions. The objective of the study was to find information about the use of picture cards in early childhood education. Data for this study were collected by interviewing children in one kindergarten in Southern Finland. In the interview, the children were asked about their views on the picture cards used in early childhood education and their experiences of transitions. The purpose of the research was to promote the use of picture cards in early childhood education's transitions. The amount of the use of picture cards and the planning of transitions vary in different kindergartens and the purpose was to promote and highlight the importance of these issues in early childhood education.</p> <p>11 children participated in the study. Every child was somehow familiar with the picture cards. Most of the children were also interested in using picture cards in some situation. For children, the different transitions were challenging and the experience of the ease of transition varied. The importance of the day rhythm was emphasized both in transitions and in the use of picture cards. An illustrated agenda was a familiar and significant thing for many children. The knowledge of day routines also influenced the experience of the challenges of transitions.</p>		
Keywords Early childhood education, child, picture cards, transitions		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Kuvien käyttö varhaiskasvatuksessa	2
2.1	Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät.....	2
2.2	Kuvallisen materiaalin hyödyntäminen vuorovaikutuksen tukena	3
2.3	Kuvat oppimisen tukena varhaiskasvatuksessa	5
2.4	Kuvien pedagoginen käyttö varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä.....	6
3	Siirtymätilanteet varhaiskasvatuksessa	8
4	Lapsen oman toiminnanohjaus siirtymätilanteissa	10
4.1	Lapsen haasteet toiminnanohjauksessa	10
4.2	Toiminnan strukturointi siirtymätilanteiden tukena	11
5	Opinnäytetyön toteutus	14
5.1	Tarkoitus ja tavoite.....	14
5.2	Kohderyhmä ja toteutus.....	14
5.3	Aineistonkeruumenetelmä	15
5.4	Aineiston analysointi	16
6	Tulokset.....	17
6.1	Lasten näkemyksiä kuvien käytöstä.....	17
6.2	Lasten näkemyksiä siirtymätilanteista	19
7	Eettisyys ja luotettavuus.....	21
7.1	Eettiset näkökulmat ja luotettavuus	21
7.2	Lasten haastattelun erityispiirteitä	22
8	Yhteenveto	25
8.1	Johtopäätökset.....	25
8.2	Pohdinta	29
	Lähteet.....	31

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 2. Saatekirje

Liite 3. Tietosuojailmoitus

1 Johdanto

Siirtymätilanteet ovat päiväkodissa tapahtuvia jokapäiväisiä siirtymiä toiminnasta toiseen. Näitä tilanteita voivat olla esimerkiksi pukeutumistilanne tai ruokailuun siirtyminen. Nämä siirtymiset ovat kuitenkin monelle lapselle myös vaikeita ja aiheuttavat haasteita varhaiskasvatuksen arjessa. Siirtymätilanteet vievät ison osan päivästä, mutta silti niiden etene- mistä ei välttämättä aina suunnitella. Tässä opinnäytetyössä pohditaan sitä, kuinka siirty- mätilanteita voitaisiin helpottaa ja tukea enemmän kuvallisen materiaalin avulla.

Kuvakommunikoinnilla tarkoitetaan kuvien käyttöä muun viestinnän rinnalla (Papunet 2020). Usein kuvien käyttöä ei kuitenkaan pidetä merkityksellisenä, mikäli lapsella ei ole haasteita puheenkehityksessä. Usein saatetaan myös ajatella, että kuvat on tarkoitettu vain tietyille lapsille esimerkiksi erityistä tukea tarvitseville lapsille. Todellisuudessa kuitenkin kaikki lapset voivat käyttää kuvia apuna, vaikka he eivät tarvitsisi niitä erityisenä kommuni- kointimenetelmänä (Huuhtanen 2014, 58).

Lähtökohtana tässä opinnäytetyössä on ajatus siitä, että jokainen lapsi hyötyy kuvien käy- töstä. Varhaiskasvatuksessa kuvia voidaan hyödyntää monessa eri tilanteessa. Niitä voi- daan käyttää esimerkiksi ohjatussa toiminnassa, päiväjärjestyksen kuvittamisessa tai sa- nallisen viestin tukena. Tässä opinnäytetyössä kuvien käyttöä varhaiskasvatuksessa tar- kastellaan kaikille lapsille soveltuvana menetelmänä.

Tämän opinnäytetyön aiheena on lasten näkemyksiä kuvien käytöstä siirtymätilanteiden tu- kena. Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää kuvien käyttöä päiväkodin siirtymätilan- teissa. Tavoitteena on saada tietoa kuvien käytöstä varhaiskasvatuksessa. Tässä opinnäy- tetyössä selvitetään, kuinka lapset kokevat kuvien käytön auttavan heitä siirtymätilanteissa ja millaisissa tilanteissa lapset kokevat tarvitsevansa kuvallista tukea.

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat 4-vuotiaat lapset. Aineistonkeruumenetelmänä käytetään teemahaastattelua, joka to- teutetaan eräässä eteläsuomalaisessa päiväkodissa. Opinnäytetyön perustana toimii ajatus lasten kuuntelemisesta. Lasten haastattelu valikoitui aineistonkeruumenetelmäksi, koska on tärkeää kuulla lapsia eli sitä ryhmää, jolle kuvien käyttö on osoitettu varhaiskasvatuk- sessa. On keskeistä kuulla heidän näkemyksiään kuvien käytöstä ja siitä, missä tilanteissa he kokevat kuvien käytön merkitykselliseksi. Lisäksi myös lasten osallisuutta voidaan edis- tää ja toteuttaa sillä, että tällä kertaa he saavat kertoa oman näkemyksensä.

2 Kuvien käyttö varhaiskasvatuksessa

2.1 Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi on yleisnimitys niille kaikille kommunikointikeinoille, joita voidaan hyödyntää henkilön kanssa, joka ei kykene ilmaisemaan itseään puheen keinoin tarpeeksi hyvin (Heister Trygg 2010, 27). Henkilöllä voi olla haasteita ilmaista itseään ja ymmärtää puhetta tai hän ei meinaa tulla ymmärretyksi vuorovaikutustilanteissa. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät tukevat myös puheenkehitystä. Näistä kommunikaatiokeinoista käytetään myös nimitystä AAC-menetelmät. AAC-menetelmiä käytetään esimerkiksi kielellisen kommunikoinnin kuntoutuksessa, jolloin kommunikointiin kytkeytyy esimerkiksi jokin häiriö, kuten kielihäiriö. (Ketonen ym. 2004a, 177.) Tässä opinnäytetyössä ei kuitenkaan perehdytä mihinkään tiettyyn häiriöön, vaan kuvien käyttöä tarkastellaan yleisesti kaikille lapsille soveltuvana menetelmänä.

Graafisessa kommunikoinnissa käytetään esineitä, kuvia tai symboleja, mitkä täydentävät tai korvaavat puhetta (Oksanen & Sollasvaara 2019, 155). Tällaista kommunikointia kutsutaan avusteiseksi kommunikoinniksi, koska kommunikoinnissa on apuna aina jokin väline. Manuaaliset kommunikointikeinot tarkoittavat keholla ilmaisua, esimerkiksi viittomia. (Heister Trygg 2010, 27.) Tässä opinnäytetyössä puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointikeinoilla kuitenkin tarkoitetaan vain graafista kommunikointia ja perehdytään vain siihen kommunikointikeinoon. Graafisia ilmaisukeinoja ovat esimerkiksi valokuvat ja piirretyt kuvat (Heister Trygg 2010, 27).

Henkilö saattaa tarvita kuvia arkipäiväisissä tilanteissa, mikäli hänellä on toimintarajoitteita (Heister Trygg 2010, 57). Graafisten keinojen käytöstä puhutaan usein niillä henkilöillä, joilla on joitakin toimintarajoitteita, esimerkiksi motorisia haasteita, kehitysvamma tai afasia (Heister Trygg 2010, 33–35). On tärkeää, että osattaisiin valita oikea kommunikointikeino oikealle ihmiselle eli yksilöllisyys korostuu kommunikointikeinoa valittaessa. Henkilön motoriset, visuaaliset, kognitiiviset sekä kielelliset valmiudet vaikuttavat siihen, mitkä kommunikointikeinot sopivat henkilölle. (Heister Trygg 2010, 37.)

Kun kuvia käytetään kognitiivisena tukena, ne auttavat ymmärtämään ja tulkitsemaan ympäristön tapahtumia. Näin ollen kuvat yritetään liittää käsitteisiin, jotka ovat henkilön muistissa. Kuvia voidaan hyödyntää myös asioiden jäsentämisen apuna, jolloin henkilön olisi helpompi hahmottaa järjestys, jossa asiat on tarkoitus tehdä. Tässä tapauksessa kuvat auttavat henkilöä ymmärtämään aikaan liittyvät tiedot. Kuvat voivat auttaa myös muistin tukena, jolloin ne auttavat henkilöä muistamaan, mitä on tehty ja mitä pitää vielä tehdä. Ker-

ronnan tukena kuvat toimivat silloin, kun henkilölle on haastavaa kertoa asiaa yhtäjaksoisesti ja järjestelmällisesti. Vaikka henkilö kykenisi kommunikoimaan puheella, voi kertomuksen jäsentynyt kerronta olla haastavaa. Kuvat toimivat myös kirjoitetun kielen tilalla. Mikäli henkilö ei ole lukutaitoinen hän tarvitsee kuvia, jotta voi ymmärtää viestin, joka on normaalisti kirjallisessa muodossa. Lisäksi kuvia käytetään keskustelualustana esimerkiksi kommunikointitauluna, jolloin valmiit kuvat auttavat keskusteluaiheen löytämisessä. (Heister Trygg 2010, 57–58.)

Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käyttö voidaan usein mieltää *erityisvälineiksi*, joita käyttävät vain esimerkiksi ne, joilla puheella kommunikointi on haasteellista. Kommunikointikeinojen käyttö on kuitenkin todettu hyödylliseksi myös puhuvilla ihmisillä viestinnän tukena. Niitä voidaan käyttää esimerkiksi vuorovaikutuksen, muistin tai toiminnanohjauksen tukena. (Ikonen ym. 2015, 11.)

2.2 Kuvallisen materiaalin hyödyntäminen vuorovaikutuksen tukena

Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää monenlaisia kuvia. Usein päiväkodeissa on esillä paljon visuaalisia elementtejä esimerkiksi seinillä ja ovissa. Varhaiskasvatuksessa kuvia hyödynnetään esimerkiksi selkeyttämään päiväohjelmaa tai tukemaan toiminnanohjausta, vaikka lapsilla ei olisi kuvien käytölle erityistarpeita (Kuuloavain.fi). Päiväkotien välillä on kuitenkin eroja siinä, kuinka paljon kuvia hyödynnetään lasten ohjaamisessa. Kommunikoinnissa käytettäviä kuvia voidaan tehdä esimerkiksi valokuvista tai piirretyistä kuvista (Huuhtanen 2014, 58).

Koivusen (2009, 48) mukaan varhaiskasvatuksessa saatetaan usein myös toistaa sellaisia sanoja, joiden merkitystä lapsi ei täysin ymmärrä. Usein kuulee, että työntekijät puhuvat paljon ja antavat lapsille ohjeita. Kasvattaja pystyisi hoitamaan tilanteen kuitenkin paremmin olemalla läsnä sekä käyttämällä kuvallista materiaalia, sen sijaan, että hän käyttäisi paljon sanoja. (Koivunen 2009, 48.)

Etenkin pienet lapset luottavat vuorovaikutustilanteissa mielellään ympäristöstä saataviin vihjeisiin sekä muuhun sanattomaan viestimiseen, kun he yrittävät tulkita kerrottuja asioita (Ketonen ym. 2004, 34). Kuvakommunikointia voidaankin käyttää, vaikka kyseessä ei olisi erityinen kommunikointimenetelmä. Sormella osoittaminen esimerkiksi kohti kuvaa on ihmiselle luonnollinen tapa kommunikoida. (Huuhtanen 2014, 58.) Jo pienikin lapsi voi oppia ymmärtämään kuvien tarkoittavan jotakin konkreettista, kuten jotain tiettyä esinettä. Lisäksi jo 2-vuotiaat lapset kykenevät käyttämään kuvia symboleina kommunikaatiossa sekä tiedonhankinnassa (Halenius 2012, 10–11.)

Varhaiskasvatuksessa järjestetään myös yksilöllistä S2-opetusta eli suomi toisena kielenä -opetusta. Sitä tarjotaan lapsille, joilla on eri kieli- ja kulttuuritausta. Kuvia ja tukiviittomia pitäisi käyttää kielen kehityksen tukena myös S2-opetuksessa oleville lapsille (Pukki 2017, 3.) Erittäin merkittäviä hetkiä ovat lisäksi arjen tavalliset vuorovaikutustilanteet, joissa pystytään tukemaan lapsen kielen ja sosiaalisten taitojen kehittymistä. Kuvallisen materiaalin hyödyntämisen avulla voidaan edistää myös kielenoppimista. Yksi merkityksellisimmistä asioista, jonka lapsi voi saada kuvien käytön avulla on ymmärretyksi tuleminen (Halenius 2012, 25, 53).

Lapsen puheen kehityksen haasteita voi olla myös vaikea havaita. Suppea sanavarasto voi nimittäin antaa kuitenkin mahdollisuuksia puhua runsaasti. Taustalla voi puhumisesta huolimatta olla kielellistä erityisvaikeutta, jolloin lapsella voi olla esimerkiksi haasteita ymmärtää sanojen merkitystä. On mahdollista, että kielen kehityksen erityisvaikeus huomataan vasta, kun lapsi on koulussa ja vaikeus näyttäytyy oppimisvaikeuksina (Marttinen ym. 2004, 19, 24.)

Jo pienelle lapselle keskeisintä on pystyä olemaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Kun tuetaan lapsen vuorovaikutusta, voidaan samalla tukea myös lapsen puheen kehitystä. Mikäli lapsi ei kuitenkaan kykene ilmaisemaan itseään puheella tai hänen on vaikea ymmärtää mitä toiset puhuvat, hän voi turhautua tilanteesta. Vaikeudet kommunikoinnissa voivat ilmetä myös esimerkiksi vetäytymisenä tai kiukkuisuutena. Tällöin tukena kannattaa käyttää esimerkiksi kuvia, viittomia tai esineitä. (Ketonen ym. 2014, 201.)

Lapsen niin kutsuttu haastava käyttäytyminen kertoo viestin, jota lapsi ei ole kyennyt ilmaisemaan sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla esimerkiksi sanallisesti. Aikuisen tulisikin yrittää ymmärtää haastavan käyttäytymisen syitä ja pohtia sen tarkoitusta. Usein saatetaan puhua ongelmakäyttäytymisestä tai häiriökäyttäytymisestä, mutta asian määrittely voi olla silti vaikeaa. Haastavasta käyttäytymisestä voidaan puhua silloin, kun toimintatavat poikkeavat siitä, kuinka ihmiset yleensä toimivat samanlaisessa tilanteessa. Haasteena on se, että ympärillä olevat ihmiset saattavat nähdä henkilössä vain haastavan käyttäytymisen, jolloin hänessä on vaikea nähdä muuta. (Kerola & Sipilä 2017, 18.)

Haastava käyttäytyminen voi usein johtua vaikeuksista sosiaalisuudessa ja kommunikoinnissa. Lapsi voi kokea helpommaksi kääpertyä omiin toimintamalleihinsa, mikäli hän ei ymmärrä muita ihmisiä, eivätkä he ymmärrä häntä. Ihminen ikään kuin sulkee korvansa, jolloin ympäristöstä tulevien visuaalisten viestien merkitys kasvaa. Mikäli lapsen kehityksen haasteet aiheuttavat sen, että sosiaalisten tilanteiden hahmottaminen on haastavaa, hän alkaa herkistyä vain tietyn aistikanavan viesteille. Näin ollen monille haastavasti käyttäytyville lapsille kehittyy erittäin tarkka visuaalinen havaintokyky sekä muisti, jolloin kuvien käyttö on

erityisen tärkeä väline. Kaikki merkittävät viestit tulisi visualisoida eli tehdä näkyväksi heille. (Kerola & Sipilä 2017, 90.)

2.3 Kuvat oppimisen tukena varhaiskasvatuksessa

Kuvia voidaan käyttää lapsen oppimisen tukena niin päiväkodissa kuin myös koulussa vanhemmilla lapsilla. Kuvat voivat auttaa oppilasta ymmärtämään ja muistamaan paremmin, sillä kuvat konkretisoivat asiaa ja jäsentävät sitä eri tavalla (Ketonen ym. 2004, 51). 3–4-vuotiaat lapset kykenevät muistamaan asioita, jotka juuri kerrottiin heille, mutta he eivät pysty muodostamaan kokonaisuutta monen lauseen ohjeista, mikäli eivät saa puheen ulkopuolista apua (Ketonen ym. 2004, 34).

Vuorovaikutus- ja opetustilanteisiin liittyy yleensä myös ärsykeitä ja ylimääräistä hälyä. Mikäli lapsella on haasteita käsitellä puhuttua asiaa, vilkas ympäristö voi olla hänelle vaikea. Etenkin tällaisessa tilanteessa visuaaliset keinot toimivat erittäin keskeisenä ymmärtämisen tukena lapselle. (Ketonen ym. 2004, 33.) Myös autistisilla henkilöillä käytetään kuvia usein esimerkiksi tukemaan ja hahmottamaan aikaa, tilannetta ja toimintaa (Huuhtanen 2014, 49). Kuvat voivat siis tukea myös autistisia lapsia keskittymään paremmin ohjaukseen.

Esineiden, kuvien sekä viittomien hyödyntäminen tukee myös lapsen sanavaraston kehittymistä. Kuvien ja viittomien on todettu myös tukevan lukemisen ja kirjoittamisen harjoittelua. Kuvat voivat tukea myös lapsen tarinan kerrontaa. Puhetta tukevaa kommunikointimenetelmää käytettäessä lasten kanssa voidaan päästä lähemmäs tasa-arvoisempaa vuorovaikutusta. Tämä johtuu siitä, että näissä keinoissa aikuinen tarjoaa lapsille toisenlaisen mallin puheen tilalle tai puheen rinnalla käytettäväksi omassa ilmaisussaan. Näin ollen kenties välttyään tilanteelta, jossa aikuinen yli- tai aliarvioi sen, mitä lapsi ymmärtää puhutusta asiasta. (Ketonen ym. 2014, 205–206.)

Lisäksi merkkien käyttäminen saattaa vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja, siitä huolimatta, että hän osaa jo puhua ymmärrettävästi. Merkkien avulla lapsi nimittäin kykenee paremmin vuorovaikutukseen myös vieraiden ihmisten ja toisten lasten kanssa. Merkeillä tässä tarkoitetaan erilaisia graafisia merkkejä kuten PCS-kuvat, valokuvat, piirretyt kuvat tai viittomien kuvat (Ketonen ym. 2014, 206.)

Kuvien ansiosta lapsi pystyy esimerkiksi osoittamaan, mitä hän tahtoo tai tekemään keskustelunaloitteita ja vastaamaan kysymyksiin. Esimerkiksi keskustelu, pelaaminen tai toiminnan jäsentäminen voi onnistua kuvien avulla helpommin. Näin ollen myös kielihäiriöisille lapsille varhaiskasvatuksen toiminnot voivat olla helpommin osallistuttavissa. Myös heikommin suomen kieltä osaava lapsi voi ymmärtää päiväkodissa tapahtuvaa toimintaa paremmin, kun tilanteita havainnollistetaan hänelle kuvien avulla. On kuitenkin keskeistä,

että lapsi myös ymmärtää kuvien merkityksen eli sen, että ne vastaavat jotakin esinettä tai asiaa (Ketonen ym. 2014, 206.)

2.4 Kuvien pedagoginen käyttö varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä

Esineet, kuvat sekä viittomat luovat lapselle turvallisuuden tunnetta, sillä ne jäsentävät aikaa, toimintoja ja paikkaa lapselle. Kuvat auttavat myös tilanteen rauhoittamisessa sekä ohjaavat myös lapsen omaa toiminnanohjausta. Kuvat selkeyttävät ja auttavat lasta kiinnittämään huomion tiettyihin asioihin ja myös pysymään suunnitellussa ohjelmassa paremmin. Kuvitetut ympäristöviestit ovat merkityksellisiä lapsille. Ympäristöviesteillä tarkoitetaan toimintaympäristön asioiden, esineiden sekä toimintojen kuvittamista, ja kuvia käytetään usein tähän tarkoitukseen. Lisäksi kuvia hyödynnetään paljon toiminnan ja ajan jäsentämiseen. Kuvalliset ympäristöviestit ovat merkityksellisiä etenkin niille lapsille, joilla on puheen ymmärtämisen haasteita. Lisäksi kuvat ovat usein jäsentämässä lasten päiväohjelmaa. Moni lapsi uskaltaa osallistua varhaiskasvatuksen toimintoihin luottavaisemmin, kun hän on voinut käydä itse tarkastamassa ensin päiväkodin kuvitetusta ohjelmasta, mitä seuraavaksi tapahtuu. (Ketonen ym. 2014, 205, 207.)

Leikin tarkoituksena ei ole opettaa lasta, vaan leikin tarkoitus on leikki itse. Silti lapsi oppii myös leikkiessään. Aikuisen pitäisi rakentaa leikkiympäristö kiinnostavaksi sekä leikkiä eteenpäin vieväksi. Myös kuvien käytön avulla voidaan tukea lasten leikkitaitojen kehitystä. Kuvallisen materiaalin tuella voidaan ohjata esimerkiksi leikin suunnittelua ja sitä kautta myös sen etenemistä. Aikuisen ohjauksella ja tuella kuvat voivat toimia myös lasten keskinäisen kommunikaation tukena tai apuna ristiriitatilanteiden selvittämisessä. (Halenius 2012, 23.)

Kuvia voidaan käyttää varhaiskasvatuksessa myös esimerkiksi leikin valitsemisen tukena ja leikkipaikkojen merkitsemiseen (Halenius 2012, 23). Niin kutsuttu leikkialuepedagogiikka tarkoittaa pedagogisen toimintaympäristön järjestämistä. Sen käyttö on yleistynyt varhaiskasvatuksessa runsaasti 2000-luvulla. Leikkialuepedagogiikkaa voidaan toteuttaa kahdella eri tavalla. Ensimmäisessä tavassa aikuiset muodostavat erilaisia leikkipisteitä, joista lapset voivat valita mieleisensä leikin. Toisessa vaihtoehdossa lapset valitsevat erilaisista tilavaihtoehdoista itselleen mieluisan, jolloin he saavat itse suunnitella ja rakentaa sellaisen leikin kuin haluavat. Valittavista leikeistä tai leikkitiloista tehdään kuvat, jolloin lapset voivat päättää, mitä ja missä he haluavat leikkiä vapaan leikin aikana. Jokaiselle leikkialueelle mahtuu tietty osallistujamäärä. Näin ollen jokainen lapsi valitsee tietyn leikkitalan itselleen esimerkiksi laittamalla oman kuvansa leikkialueen kuvan kohdalle. (Raittila 2020, 86.)

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen ammattilaisten keskeinen työmenetelmä. Dokumentoinnin avulla toimintaa voidaan arvioida, toteuttaa, kehittää ja suunnitella jatkuvasti. Se tuottaa tietoa esimerkiksi lasten kehityksestä, mielenkiinnonkohteista sekä oppimisesta. Pedagogisen dokumentoinnin avulla lasten oppimat tiedot ja taidot tehdään näkyväksi. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi tarkastelemalla yhdessä lasten kanssa valokuvia tai piirroksia. Päiväkodin toiminta täytyy tuoda näkyväksi myös huoltajille. Pedagogisen dokumentoinnin tulisikin mahdollistaa myös huoltajien ja lasten mahdollisuus vaikuttaa varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 37.)

3 Siirtymätilanteet varhaiskasvatuksessa

Siirtymätilanteet ovat tilanteita, joissa siirrytään toiminnasta toiseen, esimerkiksi pukeutumistilanne tai päivälevolle siirtyminen (Ahonen 2017). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 23) mainitaan siirtymien merkityksestä lasten arkipäivässä. Siirtymätilanteet muodostavat aina varhaiskasvatuksessa kasvatus- ja opetustilanteen sekä hoitotilanteen yhdistelmän. Näissä hetkissä opetellaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja ja ajan hallintaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 23.)

Siirtymätilanteet herättävät kuitenkin päivähoitossa monella lapsella levottomuutta. Levottomuuden osittainen syy voi olla se, että siirtymissä lapset eivät yleensä saa tarpeeksi ohjausta omalle toiminnalleen. Merkityksellistä näissä tilanteissa olisi se, että aikuinen olisi siellä, mihin lapset ovat siirtymässä. Esimerkiksi päivälevolle siirryttäessä kasvattajan tulisi mennä ensimmäisenä nukkumahuoneeseen ja ottaa yksi lapsi kerrallaan sinne, jotta lapset pysyisivät rauhallisina jo huoneeseen tultaessa. Siirtymätilanteita voidaan helpottaa myös siirtymällä seuraavaan toimintaan vaiheittain. Vaiheittaisuus ei kuitenkaan aina välttämättä onnistu päiväkotiympäristössä. Aikuisen antamalla ohjeilla on suuri merkitys näissä tilanteissa, sillä usein lapset alkavat esimerkiksi siirtymään ulos yhtä aikaa, kun kuulevat, että jotkut pääsevät jo pukemaan. (Koivunen 2009, 58–59).

Lasten erilaiset vaikeudet siirtymätilanteissa voitaisiin myös välttää suunnittelemalla siirtymät tarkemmin. Lasten käyttäytymisen haasteita siirtymissä ovat esimerkiksi lapsen kieltäytyminen seuraavaan toimintaan siirtymisestä, kärsimättömyys, oman vuoron odottamisen haaste, vaikeus liittyä uuteen toimintaan sekä se, että lapsi kieltäytyy lopettamasta meilläään olevaa toimintaa. Esikouluikäiset lapset viettävät siirtymätilanteissa noin 20 % ajastaan päivän aikana. Siirtymiä on siis runsaasti, jolloin niitä olisi hyvä suunnitella huolellisesti, mutta yleensä näin ei kuitenkaan tehdä. (Banerjee & Horn 2013, 3–4.)

Kasvattajat usein kertovat siirtymätilanteiden olevan kaikista ongelmallisimpia hetkiä varhaiskasvatuksen arjessa (Ahonen 2017). Etenkin monet uudet opettajat kokevat siirtymätilanteet haastavaksi työssään (Banerjee & Horn 2013, 3). Ahosen (2017) mukaan siirtymätilanteet nimittäin sisältävät päiväkodissa paljon haastavia kasvatustilanteita. Lapsen haastavalla käyttäytymisellä tarkoitetaan tässä esimerkiksi aggressiivisuutta, uhmakkuutta tai vetäytymistä. Myös esimerkiksi ylivilkkautta ja tarkkaamattomuutta voidaan pitää haastavana käyttäytymisenä. Etenkin lapset, jotka tarvitsevat sosiaalis-emotionaalista tukea, voivat kokea siirtymät haastaviksi odottamisen takia sekä siksi, etteivät he tiedä miten pitäisi toimia. Sosiaalis-emotionaalisista taidoista itsesäätelytaitoa voidaan pitää kenties tärkeimpänä taitona. Sillä tarkoitetaan kykyä säädellä omia tunteitaan ja omaa käyttäytymistään. Lasten itsesäätelytaidot kehittyvät yksilöllisesti ja myös sosiaalis-emotionaalisen tuen tarve

vaihtelee. Lasten taidot säädellä esimerkiksi omaa turhautumistaan ovat vasta kehitysmässä, eivätkä ne ole vielä aikuisen tasolla. Niinpä lapsi voi kokea odottamisen ja näin ollen myös siirtymätilanteet haastavina, mikä voi näkyä toistuvasti haastavana käyttäytymisenä. (Ahonen 2017.)

Temperamentilla voidaan selittää, miksi ihmiset käyttäytyvät ja reagoivat eri tavalla erilaisissa tilanteissa (Keltikangas-Järvinen 2006, 24). Lapsen temperamentti vaikuttaa myös siihen, kuinka lapsi reagoi siirtymätilanteisiin. Niin sanottu matala sopeutuvuus tarkoittaa sitä, että lapsella on tarve pysyä tutuissa asioissa. Tällaiselle lapselle tutuus tuottaa myös turvallisuutta ja yllättävät tilanteet voivat ahdistaa, joten muutokset voivat olla lapselle hyvin vaikeita ja laittaa koko päivän sekaisin. Siirtymätilanteet ovat vaikeita lapselle, jonka sopeutuvuus on matala. Mikäli lapsen on vaikea sietää siirtymätilanteita, niitä tulisi ennakoida hänelle. (Keltikangas-Järvinen 2006, 12, 86.)

Neurokirjolla tarkoitetaan tässä autismikirjon diagnooseja sekä ADHD-- ja Tourette-diagnooseja (Oksanen & Sollasvaara 2019, 5). Neurokirjon lapselle siirtymätilanteet voivat aiheuttaa hämmennystä, jolloin lapsi saattaa vastustaa siirtymän jälkeen tulevaa uutta toimintaa voimakkaasti. Siirtymätilanteisiin haasteita voivat tuoda lisäksi aistiärsykkeet tai sosiaalinen ylikuormitus. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 140.) Leppäsen (2017, 88–89) havainnoinnissa kävi ilmi, että siirtymätilanteet sisälsivät paljon erilaisia ärsykeitä. Etenkin ruuhkat, jolloin lapsia oli paljon yhdessä tilassa, aiheuttivat osalle lapsista haasteita. Silloin osa heistä ei kyennyt etenemään tilanteessa. (Leppänen 2017, 88–89.)

Ulkopuoliset ärsykkeet saattavat johdattaa lapsen ajatukset pois juuri tapahtuvasta toiminnasta, jolloin asiaan palaaminen voi olla hyvin vaikeaa (Oksanen & Sollasvaara 2019, 59). Toisaalta lapset myös voivat auttaa siirtymässä toisiaan ja myös niitä, jotka ovat pysähtyneet paikoilleen haasteiden vuoksi (Leppänen 2017, 82). Siirtymätilanteisiin liittyy esimerkiksi ruuhkaa, tavaroiden etsintää ja odottamista (Leppänen 2017, 87). Osalle lapsista odottaminen voi olla vaikeaa, etenkin ADHD-oireiselle lapselle (Oksanen & Sollasvaara 2019, 140). Leppäsen (2017, 88) mukaan aikuiset kuitenkin pyrkivät helpottamaan odotustilanteita esimerkiksi ohjaamalla leikkejä siirtymissä.

Halenius (2012, 42) haastatteli tutkimuksessaan varhaiskasvatuksen opettajia kuvallisen materiaalin käytöstä. Osa haastateltavista kertoi käyttävänsä kuvia monessa tilanteessa, myös siirtymätilanteissa. Haastateltavista seitsemän kertoi käyttävänsä kuvia pukeutumistilanteen apuna. Eräs varhaiskasvatuksen opettaja kertoi, että esimerkiksi heidän ryhmässään käytössä on kuvallinen vaatepolku, josta lapsi voi katsoa yksin tai yhdessä aikuisen kanssa, missä järjestyksessä kukin vaate puetaan. (Halenius 2012, 44.)

4 Lapsen oman toiminnanohjaus siirtymätilanteissa

4.1 Lapsen haasteet toiminnanohjauksessa

Toiminnanohjaus tarkoittaa ihmisen kykyä tehdä asioita suunnitellusti, päämäärätietoisesti sekä jäsennellysti kohti tavoitetta. Toisin sanoen se on taitoa säädellä omaa toimintaansa tilanteen vaatimalla tavalla. Toiminnanohjaus on merkityksellinen, koska sen avulla ihminen kykenee esimerkiksi toimimaan itsenäisesti, pystyy noudattamaan sovittuja asioita ja kykenee myös säätelemään kuormittumistaan. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 59.) Siirtymätilanteisiin sekä toiminnanohjauksen tukemiseen ehdotetaan usein täysin samanlaisia tukikeinoja. Toiminnanohjaus ei kuitenkaan ole välttämättä niin tunnettu asia, että sen menetelmiä tunnettaisiin vielä tarpeeksi hyvin. (Leppänen 2017, 24.)

Lapsi oppii toiminnanohjauksen taitoja vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Lapsi kaipaa avukseen aikuisen tukea sekä itsenäistä harjoittelua, mutta silti toiminnanohjauksen taidot eivät kehity kaikilla samalla tavalla. Lapselle toiminnan aloittaminen ja lopettaminen tai siirtyminen asiasta toiseen voi olla haastavaa, mikäli oman toiminnanohjaus on hänelle vaikeaa. Myös asioiden tekemistä oikeassa järjestyksessä, esimerkiksi pukeutumista tietystä järjestyksessä, voi olla lapselle vaikea hahmottaa. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 59.)

Lapsen oman toiminnanohjauksen haasteet voivat tulla esiin monella eri tavalla. Esimerkiksi lapsella voi olla haasteita aloittaa tai lopettaa jokin meneillään oleva toiminta. Etenkin vaapaamat tilanteet sekä siirtymät voivat olla haastavia, jos lapsella on vaikeuksia säädellä omaa toimintaansa. Yleensä myös oman toiminnanohjaus sekä kielelliset haasteet tai tarkkaavuuden vaikeudet voivat kytkeytyä toisiinsa. (Koivunen 2009, 86.) Oman toiminnanohjauksen haasteiden vuoksi lapsi, jolla on autistisia piirteitä, saattaa myös jumiutua edelliseen toimintaan tai tilaan. On mahdollista, että lapsi ei tällaisessa tilanteessa ymmärrä, mihin ollaan siirtymässä tai mitä tapahtuu, jolloin tilanne voi olla lapselle hyvin stressaava ja aiheuttaa voimakkaan tunnepurkauksen. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 140.)

Lapsen oman toiminnanohjauksen onnistumisen edellytys on, että lapsella on tarkkaavaisuuden osataitoja. Toiminnanohjaus voi kuitenkin olla haastavaa lapselle, vaikka hänellä ei olisi haasteita tarkkaavaisuudessa. Kun oman toiminnanohjaus onnistuu lapsella, hän kykenee esimerkiksi ennakoimaan, suunnittelemaan ja muuttamaan omaa toimintaansa tarvittaessa. Lasta voidaan kuitenkin myös tukea oman toiminnanohjaamisessa kielen ja kuvien avulla. Ne auttavat lasta jäsentämään tilannetta ja esimerkiksi kuvasarjaa käyttämällä voidaan kertoa toiminnan vaiheet. Lapsi voi sanallistaa vaiheet ääneen aikuisen seurassa ja myöhemmin tehdä sen itsekseen, jolloin sanottu viesti muuttuu sisäiseksi puheeksi. (Koi-

vunen 2009, 86.) Varhaiskasvatuksen opettajille tehdyssä tutkimuksessa selvisi, että kasvattajat korostivat kuvallisen materiaalin käyttöä tukemaan lasten keskittymistä sekä oman toiminnanohjausta. Varhaiskasvatuksen opettajat kertoivat, että heidän kokemuksensa mukaan kuvat auttavat lapsia keskittymään, kuuntelemaan sekä suuntaamaan tarkkaavaisuuttaan paremmin toimintahetkissä. (Halenius 2012, 58.)

4.2 Toiminnan strukturointi siirtymätilanteiden tukena

Strukturi kuvaa toiminnan rakennetta sekä sille asetettuja raameja (Koivunen 2009, 62). Strukturointi pitää sisällään ajan, paikan sekä toiminnan jäsentämisen. Strukturiin pitäisi vastata kysymyksiin mitä, missä, milloin, miten, kenen kanssa ja miten kauan. Strukturi voi olla esimerkiksi luettelo, jossa näkyy tehtävät siinä järjestyksessä kuin ne on tarkoitus tehdä. Keskeistä on, että lapsi ymmärtää sen, mitä sillä yritetään kertoa. Strukturiin voi tehdä näkyväksi esimerkiksi kuvien avulla. (Oksanen & Sollaavaara 2019, 73.)

Strukturilla tarkoitetaan siis yleisesti ottaen rakennetta. Havainnoidessa erilaisia elämänilmiöitä voidaan huomata rakenteita eli struktuureja, joiden avulla asiat toimivat. Myös opetus, joka on rakennettu suunnitelmalliseksi ja selkeäksi, on strukturoitua. Erilaisille oppijoille olisi merkittävää, että opetuksessa olisi selkeä strukturi. Etenkin autististen henkilöiden kannalta se on opetuksessa ensiarvoisen tärkeää. (Kerola 2001, 14, 16.) Strukturua voidaan pitää kuitenkin merkittävänä aivan kaikille lapsille, ei pelkästään erityisryhmille. Esimerkiksi koulussa kuvalliset tuntistruktuurit tukevat jokaista lasta (Oksanen & Sollaavaara 2019, 74). Määrätietoisestä opetuksesta tulisi aina löytyä strukturin elementtejä. Niinpä voidaan sanoa, että on mahdollista ja toivottavaakin strukturoida opetusta ainakin osittain. (Kerola 2001, 16.)

Varhaiskasvatuksen strukturilla tarkoitetaan usein säännöllistä päiväjärjestystä sekä tapahtumia, jotka toistuvat rutiinomaisesti joka päivä samaan aikaan, esimerkiksi ulkoilu tai päiväunet. Tämän lisäksi lapsille järjestettävät yksittäiset ohjatut toimintahetket ja siihen liittyvät siirtymät voidaan strukturoida. Siirtymätilanteiden levottomuutta voitaisiin myös ehkäistä sillä, että työntekijät strukturoisivat siirtymiä tarpeeksi. Strukturointi auttaa pitämään arjen toiminnan rutiinit ja rakenteet samanlaisina ja toistuvina. Se kasvattaa lasten turvallisuuden tunnetta tilanteissa ja vähentävät myös levottomuutta. Mikäli lapset toimivat päivähoitossa paljon itsenäisesti ilman kasvattajan tukea ja strukturua, levottomuus lisääntyy. (Koivunen 2009, 58–59, 62.)

Aiemmin mainittiin matalasta sopeutuvuudesta, joka voi olla osa lapsen temperamenttia. Tällainen lapsi pärjää hyvin tilanteissa, jotka on strukturoitu, jolloin rutiinit säilyvät lapsen

elämässä ja kaikella on selkeät säännöt. Tällaista lasta auttaa se, että hän tietää, mitä tapahtuu milloinkin, jolloin hän voi varautua etukäteen tuleviin tilanteisiin. Mikäli asioita pystytään ennakoimaan tällaisen lapsen kanssa, ei hänen kanssaan tule haasteita. (Keltikangas-Järvinen 2006, 87.)

Selkeä strukturi eli päiväohjelma on tarpeellinen jokaiselle lapselle. Hieman yleistäen voidaan kuitenkin todeta, että sosiaalis-emotionaalista tukea tarvitsevat lapset hyötyvät selkeästä päiväohjelmasta merkittävästi. Arki voi nimittäin muuttua lapsen mielestä arvaamattomaksi ja hänen toimintaansa haittaavaksi, mikäli lapsi kokee, ettei hän pysty ennakoimaan tulevia tapahtumia. Monissa päiväkodeissa on käytössä kuvakortteja, jotka näyttävät päivän rakenteen. Lapsi osaa kuvien avulla hahmottaa ja ennakoida sitä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Näin ollen hänen on myös helpompi säädellä omaa käyttäytymistään. Osa lapsista voi tarvita kuvien lisäksi ajan jäsentämistä, jotta ennakointi helpottuu entisestään. (Ahonen 2017.)

Toiminnan strukturoinnissa hyvänä tukena voi siis käyttää kuvia. Ne helpottavat lasta hahmottamaan esimerkiksi päivän rakennetta, ja jokainen lapsi hyötyy kuvista tässä tilanteessa. Kuvat jokapäiväisistä toiminnoista voidaan esimerkiksi asettaa seinälle lasten korkeudelle, jotta he voivat käydä tarvittaessa katsomassa niitä. Mikäli lapsella on haasteita esimerkiksi rauhoittua pukeutumistilanteessa tai haasteita hahmottaa, mitä puetaan milloinkin, häntä voidaan tukea kuvien avulla. (Koivunen 2009, 64–65.) Autismin kirjon henkilöillä sekä lapsilla, joiden puhe on vasta kehittymässä, on huomattu visuaalisen viestinnän ylivoimainen merkitys ja voima. Moni lapsi on saatu varhaiskasvatuksessa toimimaan toivotulla tavalla, kun päiväkodin arki on jäsenetty kuvien avulla. (Kerola & Sipilä 2017, 91.)

Neurokirjon lapsille olisi tärkeää, että siirtymätilanteissa pystyttäisiin viestimään lapselle selkeästi ja tarkasti mitä tapahtuu. Asian ymmärtämisen tukena olisi hyvä käyttää kuvia. (Oksanen & Sollaavaara 2019, 140–141.) Myös neurokirjon lapsia auttaa siirtymätilanteissa se, että heidän päivärytminsä olisi säännöllinen ja asioissa olisi päivittäin samanlainen toistuva rutiini. Mikäli muutoksia tulee, ne tulisi ennakoida lapselle. Päivärytmi on myös hyvä tehdä näkyväksi neurokirjon lapselle ja samalla sanoittaa toimintaa. Varhaiskasvatuksessa rutiinit tehdäänkin usein näkyväksi kuvallisen päivästruktuurin avulla. (Oksanen & Sollaavaara 2019, 65, 140.)

Aiemmin tässä opinnäytetyössä mainittiin kuvien käytöstä haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa. Haastavan käyttäytymisen vähentämisen yksi tärkeimmistä keinoista on strukturointi (Kerola & Sipilä 2017, 80). Haastavasti käyttäytyvällä henkilöllä on haasteita esimerkiksi oman toiminnan ohjaamisessa, joten hän ei osaa ottaa mallia ympärillä olevista ihmisistä samalla tavalla kuin muut. Joskus voidaan ajatella, ettei tarkkaa strukturia tarvita,

sillä arki on muutenkin aina samanlaista. Se, että aikuinen tuntee päivän tapahtumat ja struktuurin ei riitä, vaan on keskeistä, että lapsi itse tietää ne. Kaikille haastavasti käyttäytyville henkilöille kannattaa rakentaa oma päiväjärjestys. Henkilön tulisi saada itse vähintään katsoa, kun päiväjärjestystä tehdään tai hän voi itse osallistua sen tekoon. Samalla lapselle kerrotaan, mitä mikäkin kuva tarkoittaa, vaikka ei voitaisi olla varmoja hänen kyvytään ymmärtää sanottua viestiä. Osallisuus ja lapsen arvostaminen näkyy kuitenkin tällaisessa tilanteessa. Se on lisäksi merkityksellistä ja auttaa lasta sitoutumaan päiväjärjestykseen. (Kerola & Sipilä 2017, 80.)

Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan monipuolista tukea tarvittaessa. Tuen tarve ja sen sisältö määräytyy lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Jotkut lapset voivat esimerkiksi tarvita säännöllistä tukea enemmän, kun taas joillekin tuen tarve voi olla lyhytaikaista. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lisäksi ehkäistä vaikeuksia esimerkiksi erilaisilla pedagogisilla järjestelyillä ja työtavoilla. Esimerkiksi selkeällä päiväjärjestyksellä sekä jokapäiväisten toimintojen rytmittämisellä voidaan tukea aivan kaikkia lapsia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 56–57.)

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Tarkoitus ja tavoite

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää kuvien käyttöä varhaiskasvatuksen siirtymätilanteissa. Tässä opinnäytetyössä kysytään lasten mielipidettä kuvien käytöstä ja siirtymätilanteista. Lapset valikoituivat kohderyhmäksi, jotta voitaisiin kuulla heidän näkemyksiään siitä, kuinka kuvia käytetään ja kenties tulisi käyttää varhaiskasvatuksessa. Lisäksi selvitän, millaisina lapset kokevat varhaiskasvatuksen siirtymätilanteet. Tarkoituksena on haastatella 4-vuotiaita lapsia, jotka valikoituivat vastaajiksi sillä perusteella, että heidän ryhmässään käytetään kuvia. Kyseisen ryhmän tiloissa esimerkiksi päiväjärjestys on kuvitettu. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa kuvien käytöstä varhaiskasvatuksessa. Haastatteluista voidaan saada selville, kuinka tällä hetkellä päiväkodissa käytetään kuvia ja miten suuressa osassa ne ovat päiväkodin arjessa.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisissa tilanteissa lapset kokevat tarvitsevansa kuvallista tukea?
2. Miten lapset kokevat kuvien käytön auttavan heitä siirtymätilanteissa?

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä kuvaamaan esimerkiksi jotakin ilmiötä, ymmärtämään sitä tai antaa ilmiölle teoreettisesti sopiva tulkinta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä nimenomaan tutkittavien näkökulmasta, jolloin laadullisen tutkimuksen kannalta tärkeää on laatu, eikä määrä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 173). Tässä opinnäytetyössä on tarkoitus kuvailla lasten näkemyksiä ja saada selville, miten he kuvien käytön kokevat. Tarkoituksena on ymmärtää lasten kokemuksia ja hyödyntää saatuja tietoja tulevassa työssä lasten kanssa.

5.2 Kohderyhmä ja toteutus

Tämän opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla lapsia. Haastattelut toteutettiin kahdella eri käyntikerralla ja niissä edettiin haastattelurungon (Liite 1) mukaisesti. Jokaista lasta haastateltiin vain kerran ja jokaisella vastaamiseen meni keskimäärin noin 10 minuuttia. Jokainen lapsi osallistui omaan haastatteluunsa yhtenä päivänä yhden kerran. Päiväkotiryhmä, johon haastattelut tehtiin, valikoitui sillä perusteella, että ryhmässä oli käytössä kuvia. Ryhmässä ei kuitenkaan käytetty vielä kuvia siirtymätilanteiden tukena. Haastattelin yhteensä 11 lasta. Jokainen osallistunut lapsi täytti 4 vuotta vuonna 2021, ja vain kaksi lapsista oli haastatteluhetkellä 3-vuotiaita. Lisäksi 4-vuotiaat lapset ovat jo kykeneviä kerto-

maan asioistaan. 4-vuotiaat lapset usein pitävät asioiden tutkimisesta ja pohtimisesta (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017). Ajan käsitteet eivät ole tämän ikäiselle lapselle vielä täysin selviä, mutta 4-vuotias muistaa jo aiemmin tapahtuneita asioita hyvin ja hän ymmärtää päivän koostuvan eri vaiheista (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017). Nämä asiat myös tukivat 4-vuotiaiden lasten osallistumista haastatteluun.

Aikuiset tarkastelevat maailmaa hyvin eri tavalla lapsiin verrattuna, joten haastattelukysymysten laatiminen lapsille on usein haastavaa. Osa kysymyksistä on saatettu tehdä aikuiskeskeisestä näkökulmasta, jolloin kyseiset asiat ovat lapsille merkityksettömiä. (Kyrönlampi 2011, 23.) Tarkastelin paljon etukäteen kysymysten muotoilua ja sisältöä, jotta kysymykset olisivat lapsille ymmärrettäviä ja myös heille keskeisiä.

Haastattelu on menetelmänä myös varsin aikuislähtöinen. Niinpä on hyvä pohtia aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta haastattelutilanteessa. Nonverbaalilla viestinnällä, esimerkiksi hymyllä, voidaan tukea lasta ja on tärkeää näyttää lapselle, että haastattelija on kiinnostunut juuri hänen kertomuksistaan ja mielipiteestään. (Kyrönlampi 2011, 24.) Haastattelun alussa jokaiselle lapselle kerrottiin, että olen kiinnostunut hänen mielipiteistään, eikä kysymyksiin ole oikeita tai vääriä vastauksia. Näin yritettiin luoda luotettavaa ja rentoa ilmapiiriä, jossa lapsen on helpompi vastata kysymyksiin.

5.3 Aineistonkeruumenetelmä

Aineistonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua eli puolistrukturoitua haastattelua, joka etenee valmiiksi päätettyjen teemojen ja niistä koostuvien kysymysten mukaan. Tässä haastattelumenetelmässä hyvänä puolena toimii se, että haastattelija voi pyytää tutkittavaa tarkentamaan vastaustaan ja syventää kysymyksiä saamiensa vastausten perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88.) Tästä syystä puolistrukturoitu haastattelu sopii mielestäni hyvin nimenomaan lasten haastatteluun.

Teemahaastattelussa korostuu esimerkiksi ihmisten tulkinnat ja heidän nimeämänsä merkitykset asioille. Haastattelun hyvänä puolena toimii myös joustavuus, joka mahdollistaa keskustelun haastateltavan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85, 88.) Mielestäni lasten kanssa toimiessa ei voida edetä täysin tietyn kaavan mukaan, vaan on tärkeää, että haastattelu mahdollistaa keskustelevan työtteen. Lapsia haastateltaessa tutkimushaastattelun olisikin hyvä muistuttaa arkipäiväistä keskustelua niin paljon kuin mahdollista (Kyrönlampi 2011, 26). Alasuutarin (2005, 145) mukaan kvalitatiivisen haastattelun koetaan myös tarjoavan menetelmän, jonka avulla on mahdollista saada lasten ääni kuuluviin ja tuoda myös heidän näkemyksiään esiin.

5.4 Aineiston analysointi

Analysoin aineiston käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Yksinkertaisesti ilmaistuna tämä analyysimenetelmä pitää sisällään aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn sekä käsitteiden luomisen. Aineistosta etsitään samanlaisia piirteitä tai eroavaisuuksia, ja asiat ryhmitellään erilleen. Tässä analyysimenetelmässä ensin haastattelut litteroidaan eli ne kuunnellaan ja kirjoitetaan sana sanalta ylös. Sen jälkeen perehdytään saatuihin vastauksiin ja pelkistetään aineisto. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tutkimukselle epäolennaisten asioiden karsimista. Samaa asiaa kuvaavat ilmaisut ovat kuitenkin tutkimukselle merkityksellisiä, jolloin ne voidaan erotella muusta aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–124.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa johtopäätösten tekemisessä merkittävää on, että tutkija yrittää ymmärtää, mitä tutkitut asiat merkitsevät tutkittaville. Tutkijan pitäisi pyrkiä ymmärtämään osallistujia heidän näkökulmastaan analyysin jokaisessa vaiheessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127.)

6 Tulokset

6.1 Lasten näkemyksiä kuvien käytöstä

Jokainen haastatteluun osallistunut lapsi oli nähnyt kuvia jossakin päiväkodin tilassa. Ainoastaan yksi lapsi ei osannut kertoa haastattelussa käytettyjen kuvien merkitystä. Kaikki muut kymmenen lasta tiesivät, mitä mikäkin kuva tarkoittaa. Seuraavassa hyvin yleinen esimerkki siitä, kuinka lapset kertoivat tietävänsä kuvien merkityksen:

Lapsi: (osoittaa kuvia vuorotellen) *Tossa mennään nukkumaan ja tossa leikitään, ja tossa syödään, ja tossa puetaan vaatteet.*

Noin puolet lapsista mainitsi nähneensä kuvia ensisijaisesti heidän ryhmänsä tiloissa. Monilla vastaus ei ollut tämän tarkempi, vaan he mainitsivat, että kuvia on ryhmässä. Lapsilla oli kuitenkin myös erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia siitä, missä kuvat sijaitsevat. Eri lapset olivat siis kiinnittäneet huomiota eri kuviin. Seuraavassa esimerkki siitä, kuinka en itse ollut kiinnittänyt ennen haastatteluja tarpeeksi huomiota ryhmässä oleviin kuviin:

Haastattelija: *No missä nää kuvat yleensä on päiväkodissa?*

Lapsi: *No siinä vihreessä*

Haastattelija: *...Missä vihreessä? Onks se seinällä?*

Lapsi: *Seinällä*

Edellisessä esimerkissä on johdattelun piirteitä, koska lapselta kysytään suoraan ovatko kuvat seinillä. Jälkikäteen kävi kuitenkin ilmi, että seinällä todella oli vihreä alusta, johon päiväjärjestyksen kuvat oli kiinnitetty. Lapsi siis tiesi, mistä puhui ja missä kuvat olivat, mutta itse en ollut tarpeeksi tietoinen siitä, että kuvat olivat nimenomaan vihreällä alustalla. Kolme lasta kertoi myös haastattelun eri vaiheissa katselleensa kuvia omalta paikaltaan. Omalla paikalla lapset tarkoittivat ruokapöytää, jonka ääressä he istuvat monta kertaa päivän aikana. Moni lapsi oli katsellut siis esimerkiksi päivän tulevia tapahtumia jo etukäteen seiniltä. Seuraavassa vielä toinen esimerkki siitä, kuinka lapsi kertoi kuvien sijainnista ja niiden käytöstä:

Haastattelija: *Oot sie käyny kattomassa tämmösiä kuvia?*

Lapsi: *Oon*

Haastattelija: *Joo*

Lapsi: *Ne on siinä meidän päikyn seinällä mihin on laitettu papereita*

Haastattelija: *Nii, no missä tilanteissa sie oot käyny kattomas niitä?*

Lapsi: *Että tietää, että tietää mitä tänään tehdä*

Yksi lapsi osasi kertoa, että lapset tarvitsevat kuvia. Eräs toinen lapsi kertoi, että kaikki ne tarvitsevat kuvia, jotka eivät tiedä mitä seuraavaksi tapahtuu. Kuudella vastaajalla oli kokemus, että aikuinen tarvitsee kuvia. Tämä kokemus johtui siitä, että kaikki tästä maininneet lapset olivat tarkastelleet paljon sitä, että aikuiset olivat laittaneet kuvia esille. Lapset kertoivat, kuinka aikuiset ovat etsineet kuvia ja laittaneet niitä seinille, jotta voivat itsekin katsoa, mitä seuraavaksi tapahtuu. Jopa yhdeksän lasta kertoi, että aikuinen on käyttänyt kuvia jossakin tilanteessa. Tässä eräs esimerkki siitä, kun lapsi kertoi aikuisten tarvitsevan kuvia:

Haastattelija: *Ketkä siun mielestä tarvii tämmösiä kuvia?*

Lapsi: *Öö, tämmöstä* (Ei ymmärtänyt kysymystä, vaan osoitti yhtä kuvaa)

Haastattelija: *Mut kuka siun mielestä..., tiiätkö tarviiko lapset näitä vai aikuiset?*

Lapsi: *Aikuiset*

Haastattelija: *Joo-o. Missä tilanteissa siun mielestä aikuiset tarvii?*

Lapsi: *Noo..ku ne ettii... ne ettii, missä ruokaa tommonen on, tommonen*

Haastattelija: *Nii, tommonen kuva*

Lapsi: *Nii ja sit ettii tämmöstä, sit ettii tommosta ja sit tommosta* (osoittaa pöydällä olevia kuvia vuorotellen)

Haastattelija: *Eli ne aikuiset ettii näitä kuvia?*

Lapsi: *Niin.*

Seitsemän lapsista kertoi haluavansa käyttää kuvia jossakin tilanteessa. Kaiken kaikkiaan lapset kokivat kuvat hauskoiksi ja he mainitsivat, että tykkäävät kuvista. Tilanteet, joissa lapset halusivat käyttää kuvia, vaihtelivat suuresti. Vastaajista kolme tahtoi käyttää kuvia leikeissään. Muutamat lapset taas kertoivat tahtovansa vain katsella kuvia tai käyttää niitä silloin kun ei tiennyt, mitä pitäisi tehdä seuraavaksi. Kaksi lasta myös kertoi haluavansa käyttää kuvia, mutta he eivät tienneet, missä tilanteissa se olisi mahdollista.

Kysyttäessä mikä kuva voisi auttaa lapsia muistamaan mitä seuraavaksi pitäisi tehdä, neljä lasta näytti kaikkia kuvia päivärytmin mukaisessa järjestyksessä. Eli he näyttivät järjestyksessä ruokakuvaa eli aamupalaa, leikkikuvaa, vaatekuvaa sekä uudestaan ruokakuvaa eli tässä tapauksessa lounasta ja viimeiseksi vielä nukkumiskuvaa. He eivät nimenneet mitään tiettyä kuvaa, joka auttaisi heitä erityisesti, vaan näyttivät jokaista päiväjärjestyksen kuvaa vuorollaan. Lapsista kaksi koki ruokakuvan auttavan heitä eniten. Viidesosa lapsista oli sitä mieltä, että vaatekuva tukee heitä eniten. Epäselväksi jäi kuitenkin se, miten nämä kuvat auttavat heitä parhaiten ja miksi he valitsivat juuri ne kuvat.

6.2 Lasten näkemyksiä siirtymätilanteista

Siirtymätilanteen voidaan sanoa alkavan siitä, kun edellinen toiminta loppuu. Siirtymä voi alkaa esimerkiksi kehotuksesta lopettaa leikki, jolloin alkaa leikin siivoaminen, ja siitä taas siirrytään eteenpäin. Siirtymä loppuu, kun alkaa uusi toiminto esimerkiksi ulkoilu tai ohjattu tuokio. Tämän vuoksi lapsilta kysyttiin heidän kokemuksiaan leikin lopettamisesta kesken leikin. Jopa viisi lasta oli sitä mieltä, ettei leikin lopettaminen tai keskeytys ollut vaikeaa, vaan oikeastaan ihan mukavaa. Vastaajista kolme ajatteli leikin lopettamisen tarkoittavan nimenomaan siivoamista, joka vaikutti myös kokemukseen leikin lopettamisen mielekkyydestä. Yksi lapsi kertoi, että siivoaminen on ihan kivaa, mutta vaikeaa. Yhden lapsen mielestä taas siivoaminen ja leikin kesken jättäminen ei tunnu hyvältä. Eräs lapsi kertoi, että leikin lopettaminen tuntuu jopa kauhealta.

Ulos siirtyminen koettiin lasten keskuudessa hyvin eri tavoin. Osalla lapsista oli myös haasteita miettiä ja sanoittaa sitä, millaista ulos siirtyminen on. Lapsista kaksi oli sitä mieltä, että ulos meneminen on tylsää. Vastaajista neljä taas oli sitä mieltä, että siirtyminen ulos on hauskaa ja mukavaa. Lisäksi viidesosa vastaajista mainitsi erikseen myös pukemistilanteen olevan kiva. Yksi lapsi kertoi, kuinka vanhemmat tulevat hakemaan häntä iltapäivällä ulkoa, joten hänen mielestään ulos meneminen oli tästä syystä mukavaa.

Lapsista yli puolet kertoi odottamisen olevan tylsää. Heistä neljä ajatteli, että tylsää siitä tekee se, ettei odottaessa ole mitään tekemistä. Puolet lapsista kertoi myös odottamisen olevan heille vaikeaa. Eräs haastatteluun osallistunut lapsi alkoi puhumaan jäähyistä. Hänelle odottaminen sanana herätti jo negatiivisen sävyn, koska hän ajatteli odottamisen tarkoittavan rangaistusta eli jäähyä. Seuraavassa katkelma lasten parihaastattelusta, jossa pohdittiin odottamista:

Haastattelija: *No minkälaista teidän mielestä odottaminen..., miltä odottaminen tuntuu?*

Lapsi 1: *Ihan pahalta*

Lapsi 2: *Huonolta, koska sit ei oo mitää teke..., sitä on ihan tylsää*

Haastattelija: *Niii, ei oo mitää tekemistä? Nii*

Lapsi 1: *Se tarkoittaa että jäähyillä...nii se on vaikeeta*

Haastateltavista ainoastaan yksi ei tiennyt, mitä päiväkodissa tapahtuu ulkoa tulemisen jälkeen. Kaikki muut siis tiesivät, mitä ulkoilun jälkeen tapahtuu. Osa vastaajista osasi kertoa asiasta myös melko yksityiskohtaisesti. Monet lapset olivat myös halukkaita kertomaan laajemmin sisälle tulemisesta ja siitä, mitä kaikkea päiväkodissa tapahtuu vielä ulkoilun jälkeen. Osa heistä osoitti myös tämän kysymyksen kohdalla tuntevansa varhaiskasvatuksen

päivärytmin. Seuraavassa on esimerkki siitä, kuinka parina haastatteluun osallistuneet lapset kertoivat ulkoilun jälkeen tapahtuvista asioista:

Haastattelija: *No tiätteks työ mihin teiän pitää mennä ku työ tuutte ulkoo tääl päiväkodissa?*

Lapsi 1 ja Lapsi 2 yhteen ääneen: *Sisälle!*

Haastattelija: *Joo mitäs sitte tapahtuu?*

Lapsi 1: *Sitte syödään ja nukutaan*

Lapsi 2: *Eiku sit riisutaan, syyään sitte*

Haastattelija: *Joo*

Lapsi 2: *Mennää vessaa ja sit nukutaa*

Lapsilta kysyttiin myös, mistä he tietävät mitä päiväkodissa tapahtuu päivän aikana. Vain yksi lapsi mainitsi tietävänsä tulevat tapahtumat siitä, että niin tehdään aina. Lapsista yksi kertoi, että voi käydä katsomassa kuvista, jos ei tiedä mitä tapahtuu. Kolmasosa lapsista kertoi, että aikuiselta voi kysyä tai aikuinen on jo valmiiksi kertonut, mitä pitää tehdä. Lisäksi puolet lapsista kertoi, etteivät muutokset päivän tapahtumissa aiheuta heille haasteita. He kokivat muuttuvat tilanteet pikemminkin helppoina ja hauskoina. Lapsista kolme kuitenkin kertoi muutosten olevan heille vaikeita.

7 Eettisyys ja luotettavuus

7.1 Eettiset näkökulmat ja luotettavuus

Tässä opinnäytetyössä yhteistyökumppania eli erästä eteläsuomalaista päiväkotia ei mainita nimeltä. Tämä johtuu siitä, että kohderyhmänä olivat lapset ja heidän anonyymiutensa halutaan turvata. Opinnäytetyössä mukana ollut yhteistyökumppani on hyväksynyt tutkimslupahakemukseni ja tarkastellut myös haastattelurunkoa (Liite 1) ennen haastattelujen toteuttamista. Lapsia haastateltaessa myös vanhemmilta täytyy pyytää lupa lapsen osallistumiseen. Vanhemmilta on pyydetty lupaa kirjallisesti saatekirjeessä (Liite 2). Lisäksi heille on annettu tietosuojailmoitus (Liite 3), jossa kerrotaan lapsen henkilötietojen käsittelystä. Saatekirjeessä (Liite 2) pyydettiin lapsen henkilötietoja, jotta tiedän, ketä on lupa haastatella. Lasten haastattelut lisäksi äänitettiin ja äänitykset poistettiin heti, kun ne oli litteroitu kokonaisuudessaan kirjalliseen muotoon. Tietoja ja vastauksia on säilytetty luottamuksellisesti.

Haastateltavan täytyy voida aina halutessaan keskeyttää tai kieltäytyä haastattelusta, vaikka olisi aiemmin suostunut tilanteeseen tai haastattelu olisi jo käynnissä (Mäkinen 2006, 95). Tässä opinnäytetyössä huoltajat saivat päättää antavatko luvan lapsensa haastatteluun. Myös lapsille annettiin mahdollisuus valita haastattelun alussa, haluavatko he osallistua vai eivät. Lisäksi selitin heille haastattelun tarkoituksen sekä varmistin, että he ovat ymmärtäneet. Huoltaja päättää antaako lapsen osallistua tutkimukseen vai ei, mutta haastattelua ei saa tehdä, mikäli lapsi itse vastustaa sitä (Mäkinen 2006, 65). Jokaisella oli myös oikeus keskeyttää haastattelu, ja tästä kerrottiin lapsille haastattelun alussa. Yksi lapsista myös käytti tätä oikeuttaan ja keskeytti haastattelun kysymysten puolivälissä.

Tutkijan pitäisi aina koetella tutkimuksensa tulosten luotettavuutta (Mäkinen 2006, 102). On mahdollista, että lapset eivät välttämättä ole ymmärtäneet kaikkia kysymyksiä samalla tavalla kuin aikuinen, mikä voi vaikuttaa vastauksiin ja niiden luotettavuuteen. Osa kysymyksistä oli selvästi haastavia joillekin lapsille, jolloin heidän vastaustensa luotettavuutta on arvioitu. Näin ollen myös joitain kysymyksiä ei ole käsitelty tämän opinnäytetyön tuloksissa. Mikäli esimerkiksi tarkentavat kysymykset ovat sisältäneet johdattelun piirteitä, on vastausta tarkasteltu ja arvioitu luotettavuuden kannalta.

Laadullisessa tutkimuksessa on myös tarpeellista erotella havaintojen puolueettomuus ja luotettavuus toisistaan. Puolueettomuuteen vaikuttaa esimerkiksi se, yrittääkö tutkija ymmärtää tutkimukseen osallistujia itsenään vai suodattuvatko vastaukset niin sanotusti tutkijan kehyksen läpi. Toisin sanoen vastausten havainnointiin ja siihen, mitä tutkija kuulee, voi

vaikuttaa esimerkiksi tutkijan sukupuoli, ikä, virka-asema tai jokin muu asia. Toisaalta laadullisessa tutkimuksessa myös myönnetään tutkijan automaattisesti vaikuttavan asioihin, sillä hän on muodostanut tutkimusasetelman ja hän on sen tulkitsija. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160.)

7.2 Lasten haastattelun erityispiirteitä

On tärkeää kuulla lasten näkemyksiä päiväkodista, sillä se on yksi tärkeä varhaiskasvatuksen kehittämisen väline. 1980-luvulla sosiologien keskuudessa heräsi keskustelua siitä, miksi tutkimuksissa lasten osallisuus ja heidän kertomuksensa oli jätetty näkymättömiin. Päiväkoti-ikäisten lasten mielipiteitä päiväkodista on edelleen tutkittu melko vähän, vaikka eri tieteenaloilla lasten kokemuksia on pyritty tuomaan yhä enemmän esille (Kyrönlampi 2011, 22–23). Näiden syiden takia tässä opinnäytetyössä on tahdottu haastatella nimenomaan lapsia. Yhtenä pyrkimyksenä on ollut vahvistaa lasten oikeutta osallisuuteen, kun vain heidän kokemuksiaan on kuultu opinnäytetyön tuloksissa.

Pienten lasten haastatteleminen koetaan usein haasteelliseksi esimerkiksi siitä syystä, että he ajattelevat hyvin konkreettisesti. Heille voi olla haasteellista vastata sellaisiin kysymyksiin, jotka käsittelevät menneitä tapahtumia. Lisäksi lapset eivät aina tiedä, voivatko he tuoda oikean mielipiteensä ja kokemuksensa esiin. Lapset voivat kuitenkin myös tarvita aikuiselta tukea itsensä ilmaisemiseen haastattelutilanteessa. Haasteena tässä kuitenkin on, että silloin haastattelijalla voi vähitellen ohjailla haastattelua liikaa, jolloin lapsi ei pääsekään antamaan omaa näkemystään asiasta. (Virkki 2015, 71.) Yritin välttää haastattelukysymyksissä sekä itse haastattelutilanteessa johdattelua. Huomatessani omassa toiminnassani johdattelua, suhtauduin erittäin kriittisesti lasten vastausten todenperäisyyteen. Haastattelun kannalta oli kuitenkin hyvä, että pystyin esittämään lisäkysymyksiä ja tarvittaessa muuttamaan kysymyksiä lapsille selkeämmiksi.

Haastattelutilanteessa pyrin kannustamaan lapsia ja korostamaan heidän kuulemistaan. Olisikin keskeistä, että aikuinen pystyisi luomaan turvallisen ja luottamusta rakentavan tunteen lapselle, jotta hänen olisi helpompaa kertoa näkemyksensä (Lehto-Lundén 2020, 47). Valtasuhte voi vaikuttaa siihen ajattelevatko lapset miellyttävänsä haastattelijaa sekä siihen mitä ja kuinka lapset vastaavat tutkijalle. Lisäksi lapsen näkemys tutkijasta voi vaikuttaa vastauksiin. Mikäli lapsi kokee voivansa luottaa tutkijaan, hän uskaltaa kertoa mielteistään rehellisesti. (Kyrönlampi 2011, 27.)

Välillä lapsilta myös kysyttiin miltä tietynlainen tilanne tuntuu. Osa lapsista vastasi kysymyseen lyhyesti, mutta ei kertonut asiasta enempää, vaan vaihtoi puheenaihetta. Näin ollen ei

voida olla varmoja siitä, että lapsi ymmärsi kysymystä. Lapsen tunteisiin perehtyminen kiinnostaa usein tutkijoita (Alasuutari 2005, 160). Suoraan kysyttynä, miltä jokin lapsesta tuntuu, voi kuitenkin olla lapselle liian haastava, jolloin heiltä ei saada kovin tarkkoja vastauksia (Alasuutari 2005, 160). Tästä syystä välillä haastattelutilanteessa oli tarpeellista muokata kysymyksiä vähän eri muotoon.

Tutkimuksissa on osoitettu, että lapset kykenevät kertomaan asioista, jotka koskevat heitä itseään. Aikuisten täytyy kuitenkin mahdollistaa se. Lapset ovat erityinen ryhmä ja heidän rajoituksensa, esimerkiksi muistamiseen liittyvät tekijät, on huomioitava. Lapsi ei välttämättä osaa kertoa sanallisesti ajatuksiaan, jolloin haastattelijan pitää antaa hänelle ehdotuksia. Tässä ongelmana onkin juuri se, että tutkija voi huomaamattaan johdatella lapsen vastauksia. Lapsen huomioonottaminen on tärkeää ja vaatii aikuiskeskeisen ajattelutavan muuttamista. Koskaan ei voida olla varmoja myöskään aikuisen taidoista muistaa asioita tai siitä, että muisti olisi virheetön, joten tällä perusteella lapset ovat yhtä varteenotettavia tutkimukseen osallistujia kuin aikuisetkin. (Lehto-Lundén 2020, 47.)

Lapsista kaksi osallistui haastatteluun parina. Etenkin toinen lapsista vaikutti jännittävän ja arastelevan haastattelua, joten oli parempi, että he osallistuivat haastatteluun yhdessä. Tämä selvästi vapautti etenkin toista lasta. Osa lapsista voi kokea helpommaksi osallistua haastatteluun yksin ja osa yhdessä toisen lapsen kanssa (Virkki 2015, 72). Samalla on mahdollista tarkkailla, vaikuttavatko he toistensa vastauksiin (Virkki 2015, 72). Välillä haastattelutilanteessa lapset huomattavasti vaikuttivat toistensa vastauksiin, mutta joissain tilanteissa he uskalsivat olla myös rohkeasti eri mieltä keskenään. Vastausten todenperäisyyttä ja luotettavuutta on tarkasteltu etenkin siitä näkökulmasta, että he ovat voineet vaikuttaa toistensa vastauksiin.

Parihaastattelun haasteena voidaan pitää sitä, että lapset joutuvat miettimään vastauksiaan suhteessa aikuisen odotuksiin sekä suhteessa toisen lapsen vastauksiin. Paria voidaan kutsua myös ryhmäksi, jonka jäsenet vaikuttavat toistensa mielipiteisiin ja asenteisiin ryhmädynamiikan mukaan. Lisäksi ryhmän jäsenten vastaamiseen voi vaikuttaa myös heidän keskinäiset emotionaaliset suhteensa. Toisaalta taas lasten käyttäytyminen voi olla luontevampaa ja vapautuneempaa, kun he saavat osallistua yhdessä jonkun toisen lapsen kanssa. (Virkki 2015, 72–73.) Välillä vaikutti, että vastauksista tuli monipuolisempia, kun lapset pohivat asioita yhdessä toisen vastaajan kanssa. Parihaastattelua puoltavat asiat siis myös tukivat sen toteuttamista.

Lasten näkemyksiin kuvien käytöstä voi vaikuttaa myös esimerkiksi se, että lapsia haasteltiin alkusyksystä. Mikäli lapset eivät ole ennen käyttäneet tai nähneet paljon kuvia päi-

väkodissa, voi heille kuvien käyttö olla myös aika uusi asia. Toisaalta myös ryhmän toiminta ei välttämättä ole päässyt vielä kunnolla käyntiin, jolloin lapset eivät ole välttämättä huomioineet kuvia niin paljon. Nämä kaikki asiat ovat siis voineet vaikuttaa lasten vastauksiin. Lapsia pidetään myös yleisesti haastavana ryhmänä tutkimukselle, mutta jos heidät suljetaan aina tutkimuksista pois, heidän haasteitaan ei voida tietää tai niihin ei saada apua (Mäkinen 2006, 64).

Tämän opinnäytetyön haastatteluun osallistui lapsia yhdestä päiväkotiryhmästä. Täytyy huomioda, että vastaukset olisivat myös voineet olla erilaisia, jos lapset olisivat tottuneet käyttämään kuvia siirtymätilanteiden tukena. Tuloksia siis ei ole mielekästä yleistää liikaa, koska moni asia on voinut vaikuttaa vastausten luotettavuuteen ja kysymysten ymmärtämiseen. Vastauksiin, ja etenkin niiden yleistettävyyteen, suhtaudutaan tässä opinnäytetyössä kriittisesti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lasten vastauksia vähäteltäisiin. Lasten näkemyksien kuuleminen on mielestäni tärkeä asia ja tämän opinnäytetyön tarkoitus pohjautuu tähän ajatukseen.

8 Yhteenveto

8.1 Johtopäätökset

Tässä opinnäytetyössä haluttiin selvittää millaisissa tilanteissa lapset kokevat tarvitsevansa kuvallista tukea ja miten lapset kokevat kuvien tukevan heitä siirtymätilanteissa. Aineisto kerättiin haastattelemalla lapsia, ja myös haastattelun tukena käytettiin kuvia. Koin kuvien hyödyntämisen tärkeäksi haastattelun kannalta, koska niiden käyttö selvästi tuki lasten vastaamista. Kuvia käytetään usein myös lasten muistin tukena (Virkki 2015, 75).

Lapsilla on tapana puhua leikkiessään ja siitä syystä myös haastattelutilanteen olisi hyvä olla leikinomainen. (Kyrönlampi 2011, 26–27.) Annoin lapsille luvan leikkiä halutessaan haastattelun aikana. Jokainen lapsi istui pöydän ääressä haastattelutilanteessa, mutta osa lapsista leikki pöydällä olevilla esineillä ja se myös sallittiin heille. Mielestäni leikki myös vapautti lapsia, eikä erityisemmin häirinnyt heidän vastaamistaan.

Vastaajista kaksi osallistui haastatteluun yhdessä, kaikki muut yhdeksän osallistuivat yksin. Lisäksi yhden vastaajan suomen kielen taito oli heikko. Hänen vastauksiaan on lopulta käytetty vain silloin, kun on voitu olla täysin varmoja kysymyksen ymmärtämisestä. Lopulta hänen vastauksiaan hyödynnettiin vain muutamissa kysymyksissä. Näin ollen kysymysten vastaajamäärä välillä hieman vaihtelee. Lisäksi yksi lapsi ei jaksanut osallistua koko haastatteluun, vaan hän halusi keskeyttää haastattelun kysymysten puolivälissä. Hän vastasi kaikkiin kysymyksiin kuvien käytöstä, mutta ei lainkaan siirtymätilanteita käsitteleviin kysymyksiin. Tässä opinnäytetyössä on tarkasteltu hänen vastauksiaan siltä osin kuin hän kysymyksiin vastasi.

Varhaiskasvatuksessa pyritään edistämään lasten osallisuutta. Sitä voidaan vahvistaa esimerkiksi antamalla lapsille kokemus siitä, että he tulevat kuulluksi ja nähdyksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.) Lapsia haastateltiin tässä opinnäytetyössä juuri siitä syystä, että heidän osallisuuttaan voitaisiin edistää. Lisäksi uskon, että lapset kykenivät oman taitonsa mukaan kertomaan oman näkemyksensä kuvien käytöstä ja siirtymätilanteista. Lapsilta voidaan saada hyvin erilaista tietoa aikuisiin verrattuna ja on tärkeää, että heille annetaan mahdollisuus kertoa ja osallistua. Ideana siis ei ole ollut vaatia lapsilta liian monimutkaista vastausta tai tietoa aiheesta.

Tämän opinnäytetyön tuloksissa on käytetty katkelmia litteroiduista haastatteluista, jotta lasten ääni saataisiin paremmin kuuluviin. Lisäksi suorien lainausten on tarkoitus selventää ja havainnollistaa lasten vastauksia ja tehtyjä johtopäätöksiä. Lainauksissa kaikista osallistujista käytetään nimitystä *lapsi*. Näin ollen lainauksissa esiintyy eri osallistujia, mutta kai-

kista käytetään samaa nimitystä. Haastattelun tukena käytettiin myös muutamia kuvia. Kuvista kaksi oli otettu päiväkodintiloista seinältä ja kaksi oli minun tuomiani. Kuvat oli sijoitettu tilanteessa lasten eteen pöydälle ja heillä oli mahdollisuus tarkastella niitä. Kuvassa 1 ja kuvassa 2 esitellään esimerkkejä kuvista, joita hyödynnettiin haastattelutilanteessa.

Kuva 1. Lepohetki (Papunetin kuvapankki)

Kuva 2. Vaatteet, pukeutumiskuva (Papunetin kuvapankki)

Hyödynsin haastattelutilanteessa kuvia, jotta lapset ymmärtävät, minkälaisista kuvista puhutaan. Lapset puhuivat suurelta osin nimenomaan niistä kuvista, joita haastattelutilanteeseen oli tuotu. Lapset myös osoittelivat kuvia paljon vastaustensa aikana. Osa lapsista ei heti osannut sanallistaa asiaa, joten he näyttivät kuvaa. Varmistin, mitä he tarkoittivat, jolloin lapset saattoivat kertoa asiasta lisää. Kuvat havainnollistivat haastattelua, sillä lapset tunnistivat nähneensä kyseisiä kuvia ennenkin ja osa lapsista tunnisti, mitkä kuvat ovat olleet heidän ryhmänsä seinällä ja mitkä eivät. Kuvien hyödyntämistä havainnollistavana tekijänä ja tukena lasten ajattelulle myös suositellaan (Virkki 2015, 71).

Kuvien käyttöä edellyttää se, että lapset ovat ymmärtäneet niiden symbolisen merkityksen (Virkki 2015, 75). Tästä syystä haastattelussa tahdottiin varmistaa, että lapset tietävät, mitä

mikäkin kuva tarkoittaa. Kävi myös ilmi, että lapset todella olivat kiinnittäneet huomiota ryhmän seinillä oleviin kuviin. Etenkin kuvitettu päiväjärjestys nousi esiin useamman kysymyksen kohdalla. Lähes kaikki lapset tunnistivat jokaisen kuvan merkityksen, vaikka he eivät olleet ennen nähneet kaikkia niitä kuvia, joita toin haastatteluun. Tästä voidaan huomata, että lapset pystyivät tunnistamaan kuvien merkityksen, vaikka osa kuvista oli heille etukäteen vieraampia.

Monet lapset kertoivat omien sanojensa mukaan olevansa kiinnostuneita käyttämään kuvia. Lapsista muutama kuitenkin mainitsi, ettei heillä ole tietoa, missä tilanteissa kuvia olisi mahdollista käyttää. Olisi hyvä pohtia sitä, pitäisikö varhaiskasvatuksessa ohjata ja rohkaista lapsia enemmän käyttämään kuvia myös itsenäisesti. Kuvien mahdolliselle käytölle voi kenties asettaa esteitä se, jos kuvat eivät ole lasten saatavilla tai niiden käyttöä ei ole ohjeistettu.

Lapset osoittivat kuvia joissain kysymyksissä päiväjärjestyksen mukaisessa järjestyksessä. Tästä voidaan kenties päätellä, että lapset tuntevat päiväkodin päivärytmin tai heidän on helppo hahmottaa se kuvien avulla. Heitä ehkä tukee kuvien käytössä nimenomaan se, että ne ovat päivärytmiä vastaavassa järjestyksessä ohjaamassa ja strukturoimassa toimintaa. Myös Koivusen (2009, 64–65) mukaan päivän rakennetta olisi hyvä strukturoida lapsille kuvien avulla, koska jokainen lapsi hyötyy niiden käytöstä tässä tarkoituksessa. Päivärytmin kuvat olisi hyvä asettaa esimerkiksi lasten korkeudelle, jotta lapset voivat halutessaan käydä tarkastelemassa niitä. (Koivunen 2009, 64–65.) Myös haastattelussa kävi ilmi, että lapset olivat tarkastelleet päiväjärjestyksen kuvia itsenäisesti. Tästä voidaan kenties päätellä, että myös lapset itse kokevat hyötyvänsä kuvista ja kokevat ne tarpeellisiksi. Täytyy kuitenkin myös pohtia sitä, toistuiko päiväjärjestyksestä puhuminen lasten vastauksissa siitä syystä, että haastattelutilanteessa käytetyistä kuvista osa oli alun perin lähtöisin heidän päiväjärjestyksestään.

Lasten vastauksissa yksittäisillä vastaajilla toistui näkemys siitä, että kuvia katsotaan silloin, kun ei tiedä mitä seuraavaksi tulisi tehdä. Lasten voi olla myös helpompaa osallistua toimintaan, kun he ovat ensin voineet käydä varmistamassa päiväjärjestyksestä, mitä seuraavaksi tapahtuu (Ketonen ym. 2014, 207). Tämän kenties voidaan sanoa tukevan näkemystä kuvien merkityksestä siirtymätilanteissa. Lapsi voi esimerkiksi käydä varmistamassa kuvista, mihin seuraavaksi siirrytään. Tällä tavoin hän voi ennakoita tulevia tapahtumia itselleen, joka kenties helpottaa myös siirtymätilanteen sujuvuutta. Ahosen (2017) mukaan lapsi kykenee kuvia katsomalla hahmottamaan ja ennakoimaan, mitä seuraavaksi tapahtuu. Näin lapselle on myös helpompaa säädellä omaa käyttäytymistään. (Ahonen 2017.)

Lapset myös kokivat siirtymätilanteet hyvin eri tavoin. Vastausten perusteella ei kuitenkaan voida olla täysin varmoja siitä, mitkä kaikki tekijät vaikuttivat lasten näkemykseen siirtymätilanteiden haastavuudesta tai helppoudesta. Siirtymätilanteet kuitenkin sisältävät paljon asioita, jotka voivat vaikuttaa ja hankaloittaa lasten siirtymistä. Myös Leppänen (2017, 88–89) totesi siirtymätilanteiden sisältävän runsaasti erilaisia ärsykeitä.

Ulos siirtyminen voidaan kokea haasteelliseksi esimerkiksi siinä kohdattavien aistiärsykkeiden takia (Oksanen & Sollaavaara 2019, 140). Tämän vuoksi lapsilta kysyttiin heidän näkemystään kyseisestä siirtymätilanteesta. Ulos siirtyminen ja pukemistilanne on todennäköisesti yksi pitkäkestoisimmista siirtymistä päiväkodissa, sillä aikuisten pitäisi ehtiä auttaamaan jokaista lasta. Pukeminen voi olla myös hidasta etenkin talvella. Olikin kiinnostavaa saada kuulla, että monet lapset kertoivat ulos siirtymisestä positiivisin sanakääntein. Voikin siis olla, etteivät kaikki lapset koe pukemistilannetta haasteelliseksi tai kuormittavaksi. Voi myös olla, että aikuiset kokevat pukeutumistilanteessa kiirettä, mutta lapset eivät näe asiaa samalla tavalla.

Siirtymätilanteissa lapset voivat joutua välillä odottamaan. Osalle lapsista odottaminen voi kuitenkin olla haastavaa (Oksanen & Sollaavaara 2019, 140). Aiemmin kerrottiin, että odotustilanteissa voi näkyä paljon levottomuutta, mikäli lapset eivät saa tarpeeksi ohjausta omalle toiminnalleen (Koivunen 2009, 58). Myös haastattelutilanteessa kävi ilmi, että odottaminen koettiin suurelta osin haastavaksi. Odottamiseen ja sen haastavuuteen olisi tämän perusteella tarpeellista keksiä keinoja, jotta se helpottuisi lapsille. Vastauksista tuli ilmi, että osa vastaajista koki odottamisen vaikeaksi siitä syystä, ettei silloin ollut mitään tekemistä. Odottamiseen voidaan kuitenkin kehittää myös esimerkiksi jonkinlaisia leikkejä, jolloin tilanne olisi helpompi lapsille (Leppänen 2017, 88).

Lapset olivat hyvin tietoisia siitä, mitä päiväkotipäivän aikana tulee tapahtumaan. Lapsilla oli myös erilaisia keinoja tietää tapahtumat. Vastauksissa tuli esiin rutiini eli toiminta rakentuu joka päivä samalla tavalla, jolloin lapsi muistaa mitä tehdään milloinkin. Myös kuvista katsominen mainittiin tässä kysymyksessä. Lisäksi aikuisen merkitys korostui, koska lapsista suurin osa piti tärkeänä sitä, että kasvattaja kertoo, mitä seuraavaksi tapahtuu. Voidaan ajatella, että samanlaisena toistuva päiväjärjestys on tärkeä lasten kannalta. Muutokset olivatkin muutamien lasten mielestä haastavia, kenties siitä syystä, ettei niitä ole voinut ennakoita.

Itse haastattelutilanteessa huomasin, että jotkut kysymykset olivat monelle lapselle haastavia, jolloin lapset esimerkiksi vaihtoivat puheenaihetta tai sanoivat etteivät he osaa vastata kysymykseen. Toisaalta lapsen vastatessa, ettei hän osaa sanoa voi tarkoittaa myös sitä, että lapsi edelleen tarkkailee sitä, millaisen vastauksen haastattelija hyväksyy (Alasuutari

2005, 151). Osa kysymyksistä oli myös todennäköisesti laadittu aikuislähtöisestä näkökulmasta, sillä osa kysymysten asetteluista oli vaikeampia lapsille. Kaikkiin kysymyksiin ei saatu aivan selkeitä vastauksia, jolloin niihin aiheisiin ei saatu myöskään ratkaisuja. On myös mahdollista, etteivät kaikki kysymykset olleet lapsille täysin ymmärrettäviä tai heidän näkemystensä mukaan merkittäviä.

Kaiken kaikkiaan vastauksista voidaan päätellä, että eri lapset kokivat eri asiat siirtymissä vaikeiksi. Esimerkiksi jollekin odottaminen oli haastavaa, mutta muuten siirtymät sujuivat hyvin ja ne olivat kenties helppoja. Näiden vastausten myötä voidaan pohtia siirtymien suunnittelun ja strukturoinnin merkitystä jokaiselle lapselle, koska eri siirtymät ja tilanteet aiheuttivat erilaisia näkemyksiä lapsissa. Lisäksi lapset vaikuttivat hyötyvän erityisesti kuvitetusta päiväjärjestyksestä. Kuvat voivat siis tukea heitä asioiden ennakoinnissa ja suunnittelussa, mikä voi vaikuttaa myös positiivisesti siirtymätilanteen sujuvuuteen. Lasten näkemysten mukaan kuvien käyttö olisi heille mielekästä ja osa oli niitä jo käyttänyt tarvittaessa.

8.2 Pohdinta

Tämän opinnäytetyön aihe oli lasten näkemyksiä kuvien käytöstä siirtymätilanteiden tukena. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa kuvien käytöstä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyössä haastateltiin lapsia, jotta he saisivat kertoa omia näkemyksiään kuvien käytöstä ja siirtymätilanteista varhaiskasvatuksessa. Tarkoituksena oli kehittää kuvien käyttöä varhaiskasvatuksen siirtymätilanteissa. Opinnäytetyöprosessin aikana tuli ilmi, että kuvien käyttäminen siirtymätilanteiden tukena ei ole kaikkialla vielä kovinkaan yleistä. Myös ylipäättään kuvien hyödyntäminen sekä siirtymätilanteiden suunnittelun yleisyys vaihtelee. Tarkoituksena oli tuoda esiin näiden asioiden merkitystä varhaiskasvatuksessa.

Tavoitteena oli saada tietoa kuvien käytöstä varhaiskasvatuksessa. Tavoite onnistui mielestäni hyvin, koska sain nimenomaan lasten vastauksia tästä aiheesta. Mielestäni lasten haastattelu oli perusteltua ja oli tärkeää kuulla tästä aiheesta kohderyhmältä, jotka käyttävät kuvia. Lapset olivat haastattelun perusteella tarkkailleet paljon ryhmässä olevia kuvia esimerkiksi päiväjärjestystä. Tässä opinnäytetyössä myös kerrotaan kuvien ja siirtymätilanteiden yhteydestä toisiinsa, jolloin tämä opinnäytetyö voi edistää kuvien käyttöä siirtymissä.

Opinnäytetyöprosessi alkoi syksyllä 2020, jolloin aloin pohtimaan aiheenvalintaa. Opinnäytetyön varsinainen kirjoittaminen alkoi alkuvuodesta 2021. Yhteistyökumppanin saamisessa oli haasteita koronapandemian vuoksi. Haasteita aiheutti myös se, että kyseessä oli tutkimuksellinen opinnäytetyö, jolloin monet päiväkodit eivät olleet innokkaita lähtemään mukaan. Yhteistyökumppanin etsiminen siis viivästytti opinnäytetyön etenemistä. Opinnäytetyö oli kuitenkin suunniteltu niin, ettei se kuormittaisi varhaiskasvatuksen henkilökuntaa,

vaikka kyseessä olikin laadullinen tutkimus. Niinpä pysyin suunnitelmassani ja aiheessani. Saadessani yhteistyökumppanin koin, että he olivat kiinnostuneita aiheesta ja siitä, millaisia vastauksia tulen tästä saamaan. He myös alkoivat pohtimaan kuvien käyttöä ja niiden hyödyllisyyttä itsekin yhä enemmän.

Lapset vastasivat haastatteluun erittäin mielellään. Moni lapsi oli selvästi innostunut haastattelutilanteesta ja oli hienoa tarjota heille tällainen osallistava kokemus. Lapset myös osasivat mielestäni vastata hienosti ikätasonsa mukaisesti. Tulosten yleistettävyyteen suhtaudun kriittisesti, koska haastatteluun osallistui vain 11 lasta ja heistä kaikki kuuluivat samaan päiväkotiryhmään. Lasten vastauksia kuitenkin tukee se, että heidän ryhmänsä tiloissa oikeasti käytettiin kuvia. Tuloksista voidaan kenties päätellä, että ainakin haastatteluun osallistuneet lapset kokivat kuvien käytön mielekkääksi. Lisäksi kuvitettu päiväjärjestys toistui vastauksissa useasti, joten sen hyödyllisyyttä kaikille lapsille olisi hyvä pohtia vielä laajemmin. Mielestäni myös kuvien käytön merkitys ja siirtymätilanteiden haasteet tulivat esiin lasten vastauksissa. Tässä opinnäytetyössä vielä epäselväksi jäi kuitenkin se, kuinka tärkeäksi ja hyväksi tavaksi ohjaustilanteessa lapset kokevat kuvien käytön. Tämä johtui siitä, ettei haastattelemassani päiväkotiryhmässä käytetty kuvia ohjatuissa toimintahetkissä.

Tämän opinnäytetyöprosessin aikana itselleni on selkiytynyt yhä enemmän se, miksi kuvia olisi hyvä käyttää aivan kaikilla lapsilla. Jokainen lapsi voi mielestäni hyötyä kuvista jollakin tavalla ja mahdollisesti eri tilanteissa kokea sen tarpeellisuuden. Siirtymätilanteiden määrä ja vaikutus arkeen myös realisoitui, joten mielestäni myös siirtymiin olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota. Yksi tämän opinnäytetyön tarkoituksista itselleni oli se, että saisin näkökulmia tulevaan työhön varhaiskasvatukseen. Tarkoituksena oli saada yhä lisää tietoa siitä, miksi kuvia kannattaa hyödyntää työssä ja miksi siirtymiä kannattaisi suunnitella ja tukea kuvien avulla. Tämä tarkoitus myös toteutui omalla kohdallani.

Kuvien käyttöä siirtymätilanteissa voisi jatkokehittää yhä lisää esimerkiksi toiminnallisella opinnäytetyöllä. Päiväkodin johonkin ryhmään voitaisiin tehdä kuvia nimenomaan siirtymätilanteiden tueksi tai tehdä esimerkiksi vinkkivihkonen kuvien käytöstä siirtymätilanteissa. Näin pystyttäisiin ehkä kannustamaan yhä enemmän kuvien hyödyntämiseen. Suurin osa lapsista osallistui myös haastatteluun todella innokkaasti. Toivon, että jatkossakin uskallettaisiin haastatella lapsia opinnäytetöissä, sillä he mielestäni osoittivat kykynsä vastata kysymyksiin. Lapset ovat kuitenkin niitä, joiden ääntä pitäisi arvostaa ja ottaa huomioon yhä enemmän. Lisäksi heitä pitäisi kuulla etenkin niissä asioissa, jotka ovat heidän kannaltaan merkityksellisiä.

Lähteet

- Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. [Viitattu 16.12.2021]. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524517881>
- Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 145–162.
- Banerjee, R. & Horn, E. 2013. Supporting classroom transitions between daily routines: Strategies and tips. *Young exceptional children*. 16 (2). 3–14. [Viitattu 31.10.2021]. Saatavissa: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.saimia.fi/doi/pdf/10.1177/1096250612446853>
- Halenius, O. 2012. Kuvallisen materiaalin pedagoginen käyttö päiväkodissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Helsinki. [Viitattu 22.9.2021]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/35511/kuvallis.pdf?sequence=1>
- Heister Trygg, B. 2010. Graafinen kommunikointi: Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. 3.painos. Kehitysvammaliitto ry, Opike.
- Huuhtanen, K. (toim.) 2014. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto ry. Kouvola: PackageMedia oy.
- Ikonen, T. Karjala, M. Kortelainen, S. Mäkelä, M. Nevalainen, M. Oksala, L. Ruusuvuori, S. Roponen, T. Salmi, K. & Suvanto, E. 2015. Autismikäsikirja 2.0. Lahti: Eteva kuntayhtymä. [Viitattu 30.9.2021]. Saatavissa: <https://www.eteva.fi/globalassets/tiedostot/tiedostot---eteva/oppaat-ja-julkaisut/autismikasikirja-2.0.pdf>
- Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. WSOY.
- Kerola, K. (toim.) 2001. Struktuuria opetukseen. Selkeys ja rakenteet oppimisen edistäjänä. Porvoo: PS-kustannus, 14–16.
- Kerola, K. & Sipilä A-K. 2017. Haastava käyttäytyminen – muutoksen mahdollisuuksia. Valterin julkaisusarja nro 1. Oulu: Valteri-koulu.
- Ketonen, R., Launonen, K., Ikonen, A., Salmi, P., Palmroth, A., Röman, M. & Mattinen, A. 2014. Kieli ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T., & Ketonen, R. (toim.). Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus, 201–225.

- Ketonen, R., Salmi, P., & Tuovinen, S. 2004. Kielelliset vaikeudet ja vuorovaikutuksen tutkiminen. Teoksessa: Ahonen, T., Siiskonen, T., & Aro, T. (toim.). Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. 3.painos. Juva: PS-kustannus. 33–53.
- Koivunen, P. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: PS-kustannus.
- Kuuloavain.fi. Kommunikaation tukimenetelmät. [Viitattu 17.2.2021.] Saatavissa: <https://www.kuuloavain.fi/info/kieli-ja-kommunikaatio/kommunikaation-tukimenetelmat/>
- Kyrönlampi, T. 2011. Päiväkodin arki lapsen kokemana. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.). Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006–2010. Oulu: Uniprint. 22–38.
- Lehto-Lundén, T. 2020. Lapsi tukiperheessä. Eksistentiaalis-fenomenologinen tutkimus lasten kokemuksista. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki. [Viitattu 15.2.2021]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/314776>
- Leppänen, S. 2017. Mitä sinun pitää ihan ensin tehdä? Toiminnanohjauksen taidot päiväkodin siirtymätilanteessa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Jyväskylä. [Viitattu 24.8.2021]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54546/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201706182933.pdf>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. 4–5-vuotiaan älyllinen kehitys. [Viitattu 4.10.2021]. Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/4-5-v/4-5-vuotiaan-alyllinen-kehitys/>
- Marttinen, M., Ahonen, T., Aro, T., & Siiskonen, T. 2004. Kielen kehityksen erityisvaikeus. Teoksessa: Ahonen, T., Siiskonen, T., & Aro, T. (toim.). Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. 3.painos. Juva: PS-kustannus. 19–32.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Oksanen, J. & Sollasvaara, R. (toim.). 2019. Esteille hyvästit! Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. 2.painos. Helsinki: Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017–2019-hanke, Autismisäätiö.
- Papunet. 2020. Kuvat kommunikoinnissa. [Viitattu 17.2.2021]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>
- Papunetin kuvapankki. Papunet.net. Paxtoncrafts Charitable Trust. [Viitattu 4.10.2021]. Saatavissa: <https://kuvapankki.papunet.net/haku/vaatteet>
- Papunetin kuvapankki. Papunet.net. Sergio Palao/ARASAAC. [Viitattu 4.10.2021]. Saatavissa: <https://kuvapankki.papunet.net/haku/nukkua>

Pukki, H. 2017. Lappeenrannan suomi toisena kielenä (S2) opetussuunnitelma varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. [Viitattu 6.10.2021]. Saatavissa: <https://docplayer.fi/67143957-Lappeenrannan-suomi-toisena-kielena-s2-opetussuunnitelma-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa.html>

Raittila, R. 2020. Pienryhmätoiminta ja leikkialueet: Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.). Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Turenki: Hansaprint. 69–94.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Opetushallitus. [Viitattu 22.9.2021]. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu. [Viitattu 31.5.2021]. Saatavissa: https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/14935/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Haastattelu:

Haastattelussa käytän apuna muutamia kuvia esimerkiksi pukeutumiskuvaa, jotta lapsi hahmottaa, mistä kuvista puhutaan. Lisäksi kuvia voidaan käyttää tukemaan haastattelua ja konkretisoimaan niin, että lapsi muistaa paremmin.

Haastattelurunko:

Lapsen ikä:

Kuvat:

- 1 Näyttävätkö nämä kuvat tutuilta? Oletko nähnyt näitä päiväkodissa? Missä tilanteissa? Mitä nämä kuvat tarkoittavat? (Näytän kuvia samalla ja lapsi saa tarkastella niitä)
- 2 Missä kuvat ovat yleensä päiväkodissa?
- 3 Ketkä tarvitsevat kuvia?
- 4 Käytetäänkö tässä päiväkodissa kuvia? Missä tilanteissa?
- 5 Käytätkö sinä kuvia vai aikuinen? Milloin aikuinen käyttää niitä? Milloin sinä käytät?
- 6 Kerro, missä tilanteissa kuvat voisivat auttaa sinua etenemään.
- 7 Missä tilanteessa haluaisit käyttää kuvia?
- 8 Mikä on sinulle päiväkodissa vaikeaa? Voisivatko kuvat auttaa siinä? Miten?
- 9 Voisiko jokin kuva auttaa sinua muistamaan, mitä pitää tehdä seuraavaksi? Mikä kuva?
- 10 Kerro, mitkä kuvat voisivat auttaa sinua pukeutumisessa.

Siirtymätilanteet:

- 11 Mitä on vaikea tehdä ilman aikuista? Mikä siihen voisi auttaa?
- 12 Millaista on siirtyä toiminnasta toiseen (esim. ulkoilusta ruokailuun)?
- 13 Millaista on lopettaa leikki kesken?
- 14 Millaista ulos siirtyminen on päiväkodissa?
- 15 Miltä odottaminen tuntuu? Miksi? Helppoa vai vaikeaa?
- 16 Tiedätkö, mihin sinun pitää mennä, kun tulet vaikka ulkoa? Mistä tiedät sen?
- 17 Tiedätkö, mitä päiväkodissa tulee tapahtumaan päivän aikana? Mistä tiedät, mitä päivän aikana tapahtuu?
- 18 Miltä tuntuu, kun jokin asia muuttuu?
- 19 Haluaisitko kertoa vielä jotain muuta?

Sosiaali- ja terveysala**Saatekirje**

Hei!

Olen Inka Halttunen, sosionomiopiskelija LAB-ammattikorkeakoulusta. Teen opintoihini kuuluvaa opinnäytetyötä lapsenne päiväkodissa. Opinnäytetyöni tarkoituksena on edistää kuvien käyttöä varhaiskasvatuksen siirtymätilanteissa. Kerään aineistoa tutkimukseeni haastattelemalla lapsia ja sovin haastatteluajoista päiväkodin kanssa. Haluan kuulla lasten mielipiteitä, kokemuksia ja kuvauksia aiheesta, jotta lasten näkemys aiheesta saataisiin paremmin kuuluviin.

Haastatteluluvan pyydän teiltä huoltajilta ja saatte päättää lapsen haastatteluun osallistumisesta. Mikäli lapsi saa osallistua, kysyn vielä ennen haastattelun aloitusta lapselta itseltään hänen omaa osallistumishalukkuuttansa. Lisäksi lapsella on aina mahdollisuus halutessaan keskeyttää haastattelu. Toivon kuitenkin, että mahdollisimman moni huoltaja ja lapsi olisi halukas auttamaan opinnäytetyössäni. Tavoitteena on, että haastattelen jokaista osallistuvaa lasta yhden kerran. Vastaa-mistavan mukaan haastattelu yhden lapsen kohdalla kestää noin 15–30 minuuttia.

Tutkimuksesta saadut tulokset esitetään opinnäytetyöni tutkimuksen tuloksissa. Lopulliseen tutkimukseen ei kirjata lapsen henkilötietoja. Antamalla suostumuksenne lapsenne haastattelemiseen, voin käyttää lapsen vastauksia tutkimuksessani.

Mikäli tahdotte lisätietoja, minuun voi ottaa yhteyttä:

inka.halttunen@student.lab.fi

Ystävällisin terveisin sosionomiopiskelija Inka Halttunen

Annan lapselleni luvan osallistua haastatteluun ja annan luvan lapseni haastattelun äänittämiseen ja kirjaamiseen, Lasten näkemyksiä kuvien käytöstä varhaiskasvatuksen siirtymätilanteissa -opinnäytetyön tutkimusta varten. Kaikki saadut tiedot käsitellään ja lopuksi hävitetään luottamuksellisesti.

Lapsen nimi:

Päiväys:

Allekirjoitus:

Nimenselvennys:

Laatimispäivämäärä: 17.2.2021

Mitä tarkoitusta varten henkilötietoja kerätään? / Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Henkilötiedoista lapsen nimi sekä ikä kirjataan saatekirjeeseen, jotta tutkija tietää, ketä on lupa haastatella. Lapsen ja huoltajan nimitiedot hävitetään heti haastattelujen jälkeen. Haastattelut nauhoitetaan, joten myös lapsen ääni voi olla tunnistettavissa nauhoituksista, ja nauhoitteet tallennetaan siksi aikaa, kunnes haastattelut on litteroitu kirjalliseen muotoon. Lapsen ikä on ainut, mikä saattaa näkyä lopullisessa tutkimuksessa. Muita henkilötietoja ei kirjata lopulliseen tutkimukseen. Tietoja kerätään opinnäytetyöhön, jonka aiheena on lasten näkemyksiä kuvien käytöstä varhaiskasvatuksen siirtymätilanteissa.

Mitä tietoja keräämme? / Tutkimusrekisterin tietosisältö

Kerään seuraavia tietoja lapsesta: Nimi, ikä ja ääni.

Millä perusteella keräämme tietoja? / Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

Kerään tietoja suostumuksellanne.

Mistä kaikkialta henkilötietoja keräämme / Tietolähteet

Kerään lasta koskevan tiedon vain huoltajilta.

Kenelle tietoja siirretään? / Tietojen siirto tai luovuttaminen ulkopuolelle

Tietoja ei siirretä ulkopuolisille.

Minne tietoja siirretään? / Tietojen siirto tai luovuttaminen EU:n tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle

Kerättyjä tietoja ei siirretä EU:n tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

Kerättyjen tietojen turvallinen säilyttäminen / Rekisterin suojauksen periaatteet

Ainoastaan opinnäytetyön laatijalla on pääsy aineistoon. Tietoja käsitellään korkeakoulun tietoturvalisilla palvelimilla ja tietoihin pääsy on mahdollista ainoastaan opinnäytetyön tekijälle.

Kuinka kauan kerättyä aineistoa säilytetään? / Tutkimusaineiston käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Nimitietoja säilytetään haastattelujen päättymiseen asti. Äänitallenteita säilytetään, kunnes ne on litteroitu kirjalliseen muotoon. Lapsen ikä saattaa näyttäytyä jossakin tutkimuksen maininnassa myös lopullisessa työssä, muut henkilötiedot eivät voi näkyä lopullisessa opinnäytetyössä, vaan ne hävitetään jo aiemmin. Lopullinen opinnäytetyö on nähtävissä koko ajan Theseuksessa. Kerätty aineisto (ikä ja haastattelut kirjallisena) hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Ennen hävittämistä aineistoa käsitellään luottamuksellisesti.

Millaista päätöksentekoa? / Automatisoitu päätöksenteko

Aineistoa käsiteltäessä ei tapahdu automaattista päätöksentekoa.

Oikeutesi / Rekisteröidyn oikeudet

Rekisteröidyllä on oikeus peruuttaa antamansa suostumus, milloin henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen. Tutkimuksen keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan käyttää osana tutkimusaineistoja.

Rekisteröidyllä on oikeus tehdä valitus Tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli rekisteröity katsoo, että häntä koskevien henkilötietojen käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietolainsäädäntöä.

Rekisteröidyllä on seuraavat EU:n yleisen tietosuojasetuksen mukaiset oikeudet:

- a) Rekisteröidyn oikeus tarkistaa itseään koskevat tiedot.
- b) Rekisteröidyn oikeus tietojensa oikaisemiseen.
- c) Rekisteröidyn oikeus tietojensa poistamiseen. Oikeutta henkilötietojen poistamiseen ei sovelleta, jos tietojen käsittely on tarpeen yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia taikka tieteellisiä tai historiallisia tutkimustarkoituksia tai tilastollisia tarkoituksia varten, jos oikeus tietojen poistamiseen estää tai suuresti vaikeuttaa henkilötietojen käsittelyä
- d) Rekisteröidyn oikeus tietojen rajoittamiseen.
- e) Rekisteröidyn oikeus siirtää tiedot toiselle rekisterinpitäjälle.

Tutkimusrekisterin tiedot

- Inka Halttusen rekisteri
- Kyseessä on kertatutkimus

- Tutkimus kestää 19.1.2021-31.12.2021

Rekisterinpitäjän ja yhteys henkilön tiedot

Inka Halttunen: inka.halttunen@student.lab.fi

Tutkimuksen suorittajat

Inka Halttunen